

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

Bakalářská práce

2020

Abdel Fattah Sharabati

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

Jugonostalgie a odkaz Josipa Broze Tita

Bakalářská práce

Praha 2020

Autor práce: Abdel Fattah Sharabati

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: František Šístek, M.A., Ph.D.

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 19. 5. 2020

Abdel Fattah Sharabati

Bibliografický záznam

SHARABATI, Abdel Fattah. Jugonostalgie a odkaz Josipa Broze Tita. Praha, 2020. 37 s.
Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce František Šístek, M.A., Ph.D.

Rozsah práce: 78 998 znaků.

Anotace

Cílem mé bakalářské práce je analýza vztahu obyvatel zemí bývalé Jugoslávie k osobě a dílu Josipa Broze Tita, který vedl tuto zemi jako předseda vlády Jugoslávie od roku 1945 a jako prezident Jugoslávie mezi léty 1953-1980. Dále se bude práce zabývat komparací názorových odlišností na osobu Tita mezi obyvateli Bosny a Hercegoviny, Chorvatska, Srbska a někdejšími občany Jugoslávie, kteří dnes žijí v diaspoře. Tyto názorové odlišnosti budu dokládat sběrem údajů prostřednictvím dotazníku, který byl rozesláný přímo mezi obyvatele hlásící se k jednomu ze tří výše zmíněných občanství.

Annotation

The aim of my bachelor thesis is analysis of the relationship between citizens of countries of the former Yugoslavia and Josip Broz Tito as a leader of the Yugoslavia since 1945 as the prime minister and as the president of Yugoslavia between years 1953-1980. Next aim of my bachelor thesis will be comparison of opinion differences on Tito between citizens of Serbia, Croatia, Bosnia and Hercegovina and former citizens of Yugoslavia currently living in diaspora. These differences will be proved by short survey which I prepared and spread between inhabitants claims themselves as one of the three citizenships mentioned above.

Klíčová slova

Jugoslávie, Tito, kult, identita, mentalita, Balkán

Keywords

Yugoslavia, Tito, cult, identity, mentality, Balkan

Title/název práce

Jugonostalgie a odkaz Josipa Broze Tita

Yugonostalgia and Josip Broz Titos' legacy

Poděkování

Rád bych poděkoval svému vedoucímu práce Františkovi Šístkovi, M.A., Ph.D za všechny užitečné a odborné rady a za vedení mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod	2
1 Život Tita mezi léty 1892-1941	5
2 Role Tita v Jugoslávii během druhé světové války	6
3 Tito jako vládce poválečné Jugoslávie	8
3.1 Roztržka Tito – Stalin	9
4 Titova zahraniční politika v 50. a 60. letech	10
4.1 Hnutí nezúčastněných a vznik 3. cesty	11
5 70. léta a konec Titovy vlády	13
6 Odkaz Josipa Broze Tita	15
6.1 Podpora socialismu v postsocialistických zemích	16
6.2 Titostalgie a její definice	17
6.3 Josip Broz jako turistická značka	18
6.4 Tito v moderní kultuře	20
7 Názorové odlišnosti na osobu Tita v zemích bývalé Jugoslávie	22
7.1. Metodologie	23
7.1.1 Chorvatsko	24
7.1.2 Bosna a Hercegovina	27
7.1.3 Srbsko	31
Závěr	34
Summary	36
Bibliografické a elektronické zdroje	38
Knižní zdroje	38
Internetové zdroje	39
Seznam zkratk	41

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá osobou bývalého vůdce Jugoslávie jménem Josip Broz, přezdívaný Tito, a zejména odkazem, který po sobě zanechal a který v některých Jugoslávčích převládá i 40 let po jeho smrti. Tito se v Jugoslávii dostal k moci po konci druhé světové války a hodlal nastolit politiku srovnatelnou s politikou Sovětského svazu, která se bude vyznačovat silným politickým centralismem. Tento politický kurz držel až do roku 1948, kdy došlo k výraznému názorovému odloučení mezi Titem a Stalinem, známému též jako roztržka Tito-Stalin. Ta pramenila zejména z odlišností v zahraniční politice a z Titova sebevědomí, které nabyl po vítězství v druhé světové válce a které se přičilo samotnému Stalinovi. Mylná vidina odklonu od socialismu se nelíbila ani socialistické Číně, která začala obviňovat poválečnou Jugoslávii ze zrady víry v proletariát a podpory kapitalismu. Tuto situaci se po maďarském povstání v roce 1956 snažil uklidnit tehdejší nejvyšší muž SSSR Nikita Chruščov. A tak se Tito rozhodl jít vlastní cestou a v roce 1961 byl jedním ze zakladatelů tzv. Hnutí nezúčastněných, které mělo znamenat alternativu mezi Východem a Západem, a také mělo výrazněji politicky angažovat tehdejší země „třetího světa“.

Dále se moje bakalářská práce zabývá léty 1974-1980. Rok 1974 byl pro další vývoj událostí v Jugoslávii stěžejní, neboť v tomto roce byla přijata nová ústava. Jednalo se o čtvrtou a zároveň poslední socialistickou ústavu Jugoslávie, která byla tak významná hlavně ze dvou důvodů. Prvním důvodem bylo uvedení Jugoslávie téměř do zřízení konfederace a přidání statusu autonomie oblastem Kosova a Vojvodiny. Tímto krokem Tito pobouřil zejména početné menšiny srbských nacionalistů. Druhým důvodem bylo to, že ústava jmenovala Tita jako doživotního prezidenta Jugoslávie.

Jako ohraničení tohoto období byl vybrán rok 1980, tedy rok, kdy Tito v 87 letech zemřel. Samotný pohřeb bývá díky rekordnímu počtu návštěvníků z rekordního počtu zemí často označován za největší státní pohřeb v historii. Státní pohřeb Josipa Broze Tita byl reflexí celé Titovy vlády.

Smrt Tita znamenala v mnoha ohledech „začátek konce“ socialistické Jugoslávie, kdy se začala země bez silnějšího vůdce názorově tříštit. Tento politický chaos po smrti Tita, který Jugoslávci označovali jako „tišina i bol“ neboli ticho a bolest, nakonec předznamenal vývoj dalších událostí v Jugoslávii, které vyústily až ve válku v 90. letech a v destabilizaci regionu.

Ve druhé části mé bakalářské práce se pokusím analyzovat nálady na území bývalé Jugoslávie, a to konkrétně ve třech zemích (Srbsko, Chorvatsko a Bosna a Hercegovina). K tomuto použiji jednu z kvantitativních výzkumných metod, konkrétně metodu *písemného dotazování*. Tyto nálady se pokusím reflektovat pomocí krátkého dotazníku, který jsem vytvořil a rozeslal mezi občany tří výše zmíněných zemí. Vybral jsem tyto tři země, protože se jednalo o tři největší „hráče“ na území bývalé Jugoslávie, také proto mezi těmito třemi etniky dodnes převládají výrazné názorové odlišnosti nejenom v otázce Tita a Jugoslávie. Moje základní hypotéza je taková, že zatímco v Chorvatsku a v Bosně a Hercegovině převládají spíše kladné ohlasy na tuto dobu, tak v Srbsku může panovat určitá nenávisť k tomuto období. Tuto hypotézu zakládám na skutečnosti, že kladný vztah obyvatel Bosny a Hercegoviny k osobě Tita je zapříčiněn velkým pokrokem v industrializaci, urbanizaci, celkové modernizaci. Navíc si značná část obyvatel, co se týče životní úrovně, polepšila. Krom toho válka v 90. letech znamenala velký zlom a zhoršení podmínek. Tyto aspekty tvoří ideálně podmínky pro takovou nostalgii. Otázka Chorvatska je poněkud složitější. V Chorvatsku, stejně jako v Srbsku, jsou silné nacionalistické a antikomunistické nálady, které jsou podporovány církví (katolickou v Chorvatsku, pravoslavnou v Srbsku). Nicméně Tito si může náklonnost Chorvatů získat tím, že on sám je Chorvat a zapříčinil se o rozšíření Chorvatského území na úkor Itálie po druhé světové válce. Tento aspekt mu Chorvaté mohou „přičíst k dobru“.

V práci jsou použity zdroje zejména dvou autorů. Prvním je slovinský profesor Mitja Velikonja a jeho kniha s názvem *Titostalgia: A Study of Nostalgia for Josip Broz*. Druhým autorem je bulharská historička Maria Todorova a její kniha *Post-Communist Nostalgia*. Další z mých zdrojů slouží práci spíše jako obohacení o některá důležitá fakta. Jde například o knihu *Balkan Strongmen*, či *Jugoslávie 1918-1992*, atd.

Téma Jugonostalgie je velmi dobře zpracováno zejména ve výše zmíněné knize Mitji Velikonji, ale chtěl jsem ho obohatit o nynější náladu v daném regionu i s ohledem na generační obměnu obyvatelstva bývalé Jugoslávie. Právě fakt, že Tito je z velké části buď oslavován jako sjednotitel, nebo nenáviděn jako diktátor, který neumožňoval politický pluralismus, může části lidí přiblížit jak dobu jeho vlády, tak dobu bezmála čtyřicet let po jeho smrti.

1 Život Tita mezi léty 1892-1941

Josip Broz Tito se narodil v květnu roku 1892 v malé vesničce jménem Kumrovec na hranicích Slovinska a Chorvatska. Během první světové války bojoval na straně Rakouska-Uherska, pod které tehdy spadalo dnešní Chorvatsko, Slovinsko, Bosna a Hercegovina a Vojvodina. Nicméně byl při bojích zajat a odvečen do Ruska, kde strávil zbytek války jako zajatec. Odvečení do Ruska s největší pravděpodobností určilo i směr jeho budoucí politické kariéry, když se rozhodl po konci první světové války vstoupit do tehdy už v Rusku vládnoucí KSSS.¹

Po návratu do nově vzniklé Jugoslávie se rozhodl politicky angažovat a stal se vůdcem socialistické buňky sídlící v Záhřebu. Titovy protistátní aktivity vedly k tomu, že byl opět uvězněn, tentokrát na 6 let (1928-1934).²

Do vedení Komunistické strany Jugoslávie byl Tito zvolen v roce 1937, kdy nahradil Milana Gorkiče. Gorkić se stal obětí Stalinových čistek a ještě v červnu tohoto roku byl pozván do Moskvy, kde byl členy NKVD popraven. V roce 1939 se Tito-i přes drobné výhrady Kominterny stal generálním tajemníkem ústředního výboru Jugoslávie. Až po této výměně ve vedení, kdy se kromě Tita dostali k moci i další mladí a ambiciózní komunisté jako například Edvard Kardelj, Milovan Djilas, či Aleksandar Ranković vznikla v Jugoslávii silná komunistická strana, se kterou mohla Moskva „počítat“ jako s oddaným partnerem. Nicméně od myšlenky revoluce byl Tito stále odrazován Kominternou. Ta pouze vydala doporučení, aby KSJ udržovala v lidech chuť bojovat proti přicházejícím vojskům Německa a Itálie.³

¹ Fischer, Bernd Jürgen. 2007. *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of Southeast Europe*. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press., s. 269.

² *Ibid.*, 269-270.

³ Pirjevec, Jože. 2000. *Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 130-132.

2 Role Tita v Jugoslávii během druhé světové války

Během druhé světové války zastával Tito funkci velitele partyzánů, což bylo národně osvobozené a antifašistické hnutí. Partyzáni i díky své politické orientaci přímo počítali s pomocí Sovětského svazu, která se dala vyčíst i z dopisu, který v roce 1941 zaslal Tito Kominterně: „*Připravujeme se na povstání proti agresorovi, národ je odhodlán bojovat. Sdělte nám váš názor. Zbraní je zatím málo. Je možné je brzy získat?*“⁴ Jednotky partyzánů působily zejména v Bosně a Hercegovině a v Černé Hoře. Zejména v Černé Hoře se partyzáni těšili velikému úspěchu a velké oblibě, která byla způsobena hlavně slabou italskou vládou a historickou náklonností k Rusku (toho času k Sovětskému svazu). Nicméně entusiasmus počínající revoluce ukončil odvetný boj ze strany Itálie a také skutečnost, že se Černohorci posléze začali připojovat i k srbským jednotkám tzv. „četníkům“.⁵ Nicméně i přes to tvořili podle Tita Černohorci 5 % všech partyzánů, což je poročně k ostatním státům bývalé Jugoslávie nemalý podíl.⁶

Klíčová událost se odehrála v září roku 1941, na jednání ve Stolici, kde byl ustanoven pojem „partyzáni“. Dále bylo rozhodnuto o decentralizaci odboje, kdy hlavní slovo i nadále bude mít hlavní štáb v čele s Titem. Dále měly na osvobozených územích nastoupit orgány nové moci, čímž chtěl Tito zamezit k návratu politického systému meziválečné Jugoslávie. Těmito a dalšími kroky, jako byla například spolupráce s Dragoljubem Mihailovićem a jeho četniky, začal Tito obcházet nebo plně ignorovat nařízení z Moskvy. Spojení četníků s partyzány se projednávalo mezi Titem a Mihailovićem 19. září 1941 na společné schůzce, nicméně jejich názorové odlišnosti byly až příliš výrazné na to, aby spolu mohli spolupracovat. Mihailović byl v otázkách boje více pasivní a také požadoval návrat starého systému až skončí druhá světová válka, zatímco Tito byl přesný opak, dále měl Mihailović výhrady i k politickému systému, ke kterému se partyzáni hlásí. Navíc Draže měl výhodu oproti Titovi, díky Petrovi II. a jeho exilové vládě v Londýně, která Mihailoviče jmenovala vůdcem Jugoslávských ozbrojených jednotek.⁷

⁴ Citováno z Ibid., 133.

⁵ Ibid., 134

⁶ Ramet, Sabrina. 2006. *The Three Yugoslavias: State-building and Legitimation, 1918-2005*. Bloomington: Indiana University Press.,s. 153.

⁷ Pirjavec, Jože. 2000. *Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*.

Postupem války začali mít partyzáni i politické ambice, a tak v listopadu roku 1942 Tito vytvořil tzv. Antifašistickou radu národního osvobození Jugoslávie (AVNOJ) s cílem sestavit v Jugoslávii novou vládu. Postupem času se AVNOJ korunoval do funkce hlavního politického uskupení v Jugoslávii. Jednalo se o uskupení mnoha národností, etnik, ale i ideologických směrů, nicméně tím hlavním stále zůstával komunismus.⁸ Dále se v tomto hnutí začala formovat idea budoucí Jugoslávie včetně náboženských a etnických rovností a také rovnosti pohlaví. Také se AVNOJ stal tou organizací, která začala budovat Titův kult osobnosti, který bude výrazným prvkem celé jeho vlády.⁹

AVNOJ se postupem času skutečně stala hlavní politickou silou ve válečné Jugoslávii. A tak se na druhém sjezdu této organizace rozhodlo o sestavení nové vlády, která měla nahradit exilovou vládu v Londýně včetně zákazu vrácení se králi Petru II. do země. Tento sjezd Tito stejně jako mnoho dalších jeho kroků Moskvě zamlčel, čímž se prohlubovala nedůvěra a nepřátelství vůči Sovětskému svazu. Tento sjezd později Stalin komentoval jako „*nůž do zad*“.¹⁰

Již v průběhu druhé světové války udržoval Tito velmi vřelé vztahy jak s Východem, tak se Západem. Známa jsou jeho nekonečná jednání s Winstonem Churchillem, ke kterému sice postupem času začal ztrácet důvěru i kvůli britským zájmům na Balkáně. Opačným směrem můžeme zmínit například vyslání Djilase v roce 1944 do Moskvy, kde mu byla slíbena podpora ze strany SSSR.¹¹ I tento politický balanc mezi Východem a Západem se později stane jedním z hlavních bodů Titovy politické filozofie a zapříčiní fakt, že se Jugoslávie stane na tu dobu velmi neortodoxní socialistickou zemí i přes násilnou kolektivizaci, která proběhla po konci druhé světové války (1949).¹²

Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 135-6

⁸ Lukic, Renéo, and Allen Lynch. 1996. Europe from the Balkans to the Urals: The Disintegration of Yugoslavia and the Soviet Union. Stockholm: SIPRI., s. 72.

⁹ Pirjevec, Jože. 2000. Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 146-147.

¹⁰ Ibid., 160.

¹¹ Ibid., 161-164.

¹² Rajak, Svetozar. 2010. Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War: Reconciliation, comradeship, confrontation, 1953-1957. Abingdon: Routledge., s.17.

3 Tito jako vládce poválečné Jugoslávie

Po skončení druhé světové války byla Jugoslávie ideálním prostředím pro občanskou válku, poněvadž na tomto území operovali jak partyzáni s četniky, tak zejména na území dnešního Chorvatska působili ještě ustašovci, kteří byli za války spojenci nacistického Německa. Všechny tři strany měly naprosto odlišné představy jak politické, tak etnické, tak sociální. Nicméně události druhé světové války, zejména porážka Hitlera ustašovcům zlomila vaz. Navíc odříznutí královské rodiny Karadjordjevićů a exilové vlády od moci znamenaly, že nejbližší k vládnutí nad Jugoslávií měli Titovi Partyzáni.

V listopadu roku 1945 u příležitosti druhého výročí vzniku AVNOJ-e se jednomyslně rozhodlo, že se Jugoslávie nebude vracet ke starým pořádkům a zbaví Karadjordjeviće jakékoliv moci v Jugoslávii. Dále se zde ustanovila Federativní lidová republika Jugoslávie, která sdružovala navzájem si rovné národy. Státní uspořádání zahrnovalo šest svazových republik: Slovinsko, Chorvatsko, Srbsko, Bosnu a Hercegovinu, Černou Horu a Makedonii, přičemž hranice Bosny a Hercegoviny byly nakresleny podle vzoru z dob habsburské a osmanské nadvlády tak, aby si Bosna zachovala svá „specifika“ navzdory neexistenci absolutní etnické většiny. Mělo se tedy jednat o socialistickou republiku bosňáckého, srbského a chorvatského obyvatelstva. Dále byly vytvořeny dvě autonomní oblasti: Vojvodina a Kosovo-Metohija.¹³

První poválečné volby, jejichž míra demokratičnosti by se dala rozporovat, vyhrála komunistická strana a s novou ústavou a podporou jak USA, tak Velké Británie Titovi nic nebránilo v převzetí vedoucí role v nové Jugoslávii. I když se nedá říct, že by západní země plně schvalovaly Titův režim, který se zejména v začátcích i díky pronásledování politických odpůrců a zřízení vězeňského tábora Goli otok na jednom z chorvatských ostrovů podobal tomu z 30. let v SSSR.¹⁴

¹³ Pirjevec, Jože. 2000. Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevićovy a Titovy Jugoslávie. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 184-187.

¹⁴ Fischer, Bernd Jürgen. 2007. Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of Southeast Europe. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press., s. 289.

3.1 Roztržka Tito – Stalin

Již od 30. let, kdy se začaly projevovat Titovy politické ambice, se Tito nikdy moc neřídil tím, co mu nařizuje Stalin ať se jedná o závěry, které Tito formoval prostřednictvím kominterny, nebo o závěry, které psal Titovi přímo v dopisech jemu určených. Vše začalo Stalinovou výzvou zdržet revoluci v Jugoslávii, když v Evropě zuřila druhá světová válka. Dále to pokračovalo svévolnými kroky v politice Tita, či snahou vytlačit Sovětský svaz ze zasahování do vnitřních záležitostí Jugoslávie.

Pomyslný pohár Stalinovy trpělivosti přetekl v květnu 1948, kdy odeslal dopis jugoslávským komunistům, kde je označil za lháře, primitivy, či anti-sověty. Kritiku Stalin rozséval i prostřednictvím Informbyra, kdy si tohoto napětí všimly i západní mocnosti. Nakonec se Informbyro rozhodlo, že ze svého jádra vyloučí Komunistickou stranu Jugoslávie. Podle Sovětského svazu se KSJ provinila tím, že se až příliš odchylovala od Marxova učení a bolševické cesty. Roztržka Tita se Stalinem znamenala, že se mohou západní mocnosti alespoň pokusit vyjednávat s Jugoslávií, nicméně nemohly začít vyjednávat ihned, protože by to jen potvrdilo Stalinova slova o tom, že je Tito imperialistický agent.¹⁵ Postupem času začal Stalin stupňovat tlak vůči Jugoslávii uvalením hospodářského embarga, proto musel Tito urychlit sbližování se Západem. Blokace hospodářských dodávek byla jednotná napříč celým východním blokem. Tento postoj Stalin sjednotil v roce 1949, kdy vytvořil RVHP, do kterého Jugoslávie měla zavřené dveře.¹⁶

Stalinova nenávist vůči titoistům se rozlévala do celého východního bloku, kde probíhaly čistky vůči stoupencům Titova režimu. Maďarský ministr vnitra a zahraničních věcí László Rajk a místopředseda bulharské vlády Trajčo Kostov byli odsouzeni k smrti za následování a šíření Titovy hereze.¹⁷ Fakt, že ani jeden neměl s Titem nic společného, nebyl důležitý. Zásadní bylo, aby Stalin ukázal, že nestrpí žádné odchylky od daného politického kurzu.¹⁸

¹⁵ Pirjevec, Jože. 2000. Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 209-212.

¹⁶ Ibid., 214-215.

¹⁷ Crampton, R. J. 1997. Eastern Europe in the twentieth century and after. 2nd ed. New York: Routledge., s.

²⁶³

¹⁸ Pirjevec, Jože. 2000. Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 217.

4 Titova zahraniční politika v 50. a 60. letech

Jedním z důvodů pro podporu Titovy politické linie byla jeho zahraniční politika zejména po smrti Stalina v roce 1953. Po jeho smrti Sověti bezprostředně usilovali o obnovu dobrých vztahů s Jugoslávií. K té došlo až v roce 1955, při návštěvě Chruščova v Bělehradě.¹⁹ Po smrti Stalina začal Tito navazovat hlubší diplomatické styky i se Západem, kdy Tito zaručoval americkým diplomatům nezávislost na Sovětském svazu.²⁰

Nicméně pro Tita byla charakteristická jedna věc. A to jeho různá spojení se zeměmi třetího světa. Jenom mezi léty 1954-1955 přivítal Tito v Bělehradě například etiopského císaře, který se stal první hlavou státu, která podnikla státní návštěvu do poválečné Jugoslávie. Dále se se v tomto časovém úseku Tito setkal například s ministerským předsedou Barmy, ministerským předsedou Indie, prezidentem Egypta atd. Postupem času se Tito začal stále více a více vyjadřovat k jednotlivým problémům v zahraniční politice. Například odmítl jet do Paříže na domluvenou schůzku, čímž vyjádřil svůj nesouhlas s politikou Francie vůči Alžírsku a Indočíně, podporoval demonstranty proti režimu v Rumunsku a Albánii.²¹, podporoval Gomulkovo hnutí v Polsku, podporoval revoluci v Maďarsku, která měla sesadit Matyase Rákosiho a dostat k moci Imre Nagye, který byl odsouzen k odnětí svobody právě za Titoismus²². Této situace si začala všimnout i americká diplomacie, která ji komentovala slovy: „*Jugoslávie rozhazuje své síť příliš daleko.*“²³

Politický balanc Jugoslávie mezi Východem a Západem byl důležitý i proto, že přímo ovlivňoval finanční podporu pro Jugoslávii, jak z východu, tak ze západu v závislosti k tomu, ke komu je zrovna Tito více nakloněn.

¹⁹ “The Failure of the Soviet Yugoslav Rapprochement”. Online. Central Intelligence Agency. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/caesar-22.pdf>, s. 4.

²⁰ Pirjevec, Jože. 2000. Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 254-256.

²¹ Ibid., 257-260.

²² Granville, Johanna. 2004. The First Domino: International Decision Making during the Hungarian Crisis of 1956. College Station: Texas A&M University Press., s. 94.

²³ Citováno z Pirjevec, Jože. 2000. Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 257.

4.1 Hnutí nezúčastněných a vznik 3. cesty

Za jeden z největších a nejambicióznějších projektů Titovy zahraniční politiky se dá bezesporu označit Hnutí nezúčastněných zemí. Jednalo se o sdružení zemí třetího světa²⁴, které se neřadily ani do západního, ani do východního bloku. Myšlenka na sdružení států pomyslné třetí strany byla poprvé formulována v roce 1955. V tomto roce v indonésckém městě Bandung podepsalo 29 států Afriky a Asie smlouvu o spolupráci, tzv. Deset bandungských principů. Následná reforma tohoto dokumentu se stala zakládající listinou Hnutí nezúčastněných o šest let později.²⁵

Vytvoření této třetí cesty se jevilo z politického hlediska naprosto logické. Na východ se Jugoslávie orientovat nemohla, protože odmítala poslušnost Sovětskému svazu, a ani na západ se Jugoslávie nemohla orientovat jednoduše proto, že se nehodila svým politickým systémem do zaběhlých struktur západního bloku.

Mezi tři zakládající členy hnutí se z pravidla řadí Tito, ministerský předseda Indie Džaváharlál Néhrú a prezident Egypta Gamál Násir. Že zejména Násir je pro Tita důležitým partnerem na poli zahraniční politiky připomíná i americký profesor a balkanista John Lampe, který přímo uvádí že: „*Vznik koordinované politiky mezi zakládajícími členy Hnutí nezúčastněných se datuje již od schůzky Tita a Nehrua spolu s člověkem, který se stal Titovým nejbližším spolupracovníkem mezi těmito vůdci, prezidentem Gamalem Abdelem Násirem v roce 1956.*“²⁶

²⁴ Zejména šlo o země Afriky a Asie.

²⁵ Svoboda, Petr. “Vznik Hnutí nezúčastněných zemí. Alternativa ke studené válce. Počáteční pozice Jugoslávie při hledání třetí cesty.”. Online. Academia.eu, 13 s.

https://www.academia.edu/9348958/Vznik_Hnut%C3%AD_nez%C3%BA%C4%8Dastn%C4%9Bn%C3%BDch_zem%C3%AD._Alternativa_ke_studen%C3%A9_v%C3%A1lce._Po%C4%8D%C3%A1te%C4%8Dn%C3%AD_pozice_Jugosl%C3%A1vie_p%C5%99i_hled%C3%A1n%C3%AD_t%C5%99et%C3%AD_cesty., s.2.

²⁶ Citováno z Lampe, John R. 2000. Yugoslavia as History: Twice There was a Country. 2nd ed. New York: Cambridge University Press., s. 272.

Na první summit Hnutí nezúčastněných do Bělehradu dorazili kromě výše zmíněných státníků například i zástupci Kypru, Maroka, Etiopie, Indonésie, Angoly, Mosambiku atd. Celkový počet zemí, které vyslaly své zástupce, byl 25. Na tomto shromáždění byly vypracovány body společné politiky, mezi které patřila například dekolonizace, odstranění rasové politiky a hospodářský rozvoj.²⁷

Hnutí nezúčastněných zemí existuje dodnes, i když je potřeba zmínit, že jeho role na poli zahraniční politiky a diplomacie není nějak výrazná. Tato organizace čítá 120 členských zemí. Poslední rozšíření proběhlo v roce 2011, kdy se přidal Ázerbájdžán²⁸ a Fidži. Mimo členské země obsahuje tato organizace ještě 17 zemí a 10 mezinárodních organizací, které plní tzv. roli pozorovatele. Mezi tyto pozorovatele patří i čtyři země bývalé Jugoslávie (Chorvatsko, Srbsko, Bosna a Hercegovina a Černá Hora).²⁹

²⁷ Pirjevec, Jože. 2000. Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 305-306.

²⁸ Ázerbájdžán je společně s Běloruskem, které vstoupilo v roce 1998, jedinou členskou zemí v Evropě.

²⁹ "Member States". 2020. Online. Non-Aligned Movement: United on the Path of Peace. 2020. <https://mnoal.org/nam-members/>.

5 70. léta a konec Titovy vlády

Do posledního desetiletí Titova života je třeba zařadit dvě důležité události. První událostí je nová socialistická ústava, která vstoupila v platnost v únoru 1974. Tou druhou a poslední událostí je Titova smrt a následný státní pohřeb v roce 1980.

Čtvrtá a poslední socialistická ústava SFRJ, která je zároveň nejdelší svého druhu přinášela mnoho legislativních úprav a korekcí ústavy minulé, která byla vydána v roce 1963. Z geopolitického hlediska tato ústava Jugoslávii výrazně decentralizovala, poněvadž výrazně posílila pravomoci autonomních oblastí Kosova a Vojvodiny. Tyto dvě oblasti byly de facto povýšeny do statusu republik, stejně jako ostatní. Tím pádem se Jugoslávie stala více konfederativní, kdy se jednotlivé republiky začaly více a více osamostatňovat. Touto ústavní změnou bylo nejvíce zasaženo Srbsko, které přišlo de iure o nadvládu na velkou část své země. Ústava z roku 1974 se nesetkala v Srbsku s velkou oblibou a později se stala velkým terčem kritiky i se strany Slobodana Miloševiče. Tato ústava také jako první povyšuje Muslimy na rovnoprávný národ s ostatními a zároveň jmenuje Tita doživotním vládcem Jugoslávie.³⁰

Sedmdesátá léta v podstatě odrážela celou Titovu politickou kariéru. Již v roce 1971 se začínají bouřit srbští intelektuálové, které znepokojuje probíhající Chorvatské jaro a vlna chorvatského nacionalismu, kterou se Tito snaží umravnit, ale nic se neděje. Srbové začínají zpochybňovat Titovy vládnoucí schopnosti. Sám Tito později prohlásí: „*V Bělehradě se říká, že jsem puška bez střeliva. To ne! Munice je ještě dost.*“³¹ Jak Tito řekl, tak udělal a demonstrace v Záhřebu ukončil obklíčením dnešního hlavního města Chorvatska složkami JLA. Nicméně na poli zahraniční politiky Tito nedával jakékoliv nepokoje uvnitř Jugoslávie najevo a během 70. let se ještě stihl setkat například s prezidenty Spojených států Richardem Nixonem i Jimmy Carterem, papežem Janem Pavlem II., prezidentem Rumunska Nicolae Ceausescem, kancléřem SRN Willy Brandtem, mnoha státníky v Africe atd.³²

³⁰ Nikiforov, K.V. 2011. Jugoslavia v XX Veke: Oчерki Politicheskoi Istorii. Moskva: Indrik., s. 736-738.

³¹ Citováno z Pirjevec, Jože. 2000. Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 349.

³² Pirjevec, Jože. 2000. Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 348-364.

Poslední zmínka o životě a díle Josipa Broze Tita začíná i končí rokem 1980. Situace v Jugoslávii byla v té době velmi napjatá a ani skutečnost, že vojska Sovětského svazu vpadla do Afghánistánu, situaci příliš nepomohla. SKJ se totiž začala obávat, že SSSR podnikne intervenci i do oslabené Jugoslávie, kterou přímo ovlivňoval i Titův zdravotní stav, který se postupně zhoršoval. Tito zemřel na klinice v Lublani 4. května 1980. Téměř ihned po jeho smrti se začalo hojně diskutovat o budoucnosti Jugoslávie. Zda si zachová svoji nezávislost na Sovětském svazu, zda si tato země mnoha kultur, etnik a náboženství zachová svoji územní celistvost, zda se změní politický režim v zemi atd.³³

O čtyři dny později tedy, 8. května 1980, se konal v Bělehradu pohřeb, který téměř stoprocentně odrážel Titův život bojovníka proti Hitlerovi i Stalinovi zároveň, život revolucionáře váženého po celém světě, život otce socialistické Jugoslávie. Proto fakt, že se Titova pohřbu zúčastnilo 209 delegací ze 127 zemí světa, nemůže nikoho překvapit. Toto číslo dělá z Titova pohřbu největší státní pohřeb všech dob.³⁴ Ideologická odlišnost hostů byla opravdu výrazná. Osobně se zúčastnili například Gustav Husák, Leonid Brežněv, Erich Honecker, Nicolae Ceausescu, Todor Živkov jako někteří zástupci východního bloku. Z delegací západního bloku můžeme zmínit například Helmuta Schmidta, Bruna Kreyského³⁵, Margaret Thatcher s princem Filipem.³⁶ Z pohřbu se omluvili například Fidel Castro a Jimmy Carter, který za sebe poslal svou matku a viceprezidenta Waltera Mondala. Nicméně i on později navštívil Titův hrob v Bělehradě.³⁷

Během pohřbu se na Tita vzpomínalo prostřednictvím různých přezdívek, které si vydobyl za svojí politickou kariéru a bezmála 40 let dlouhou vládou nad Jugoslávií. Mnoho z nich pramenilo z roztržky se Stalinem, kdy byl označován jako David, který přemohl Goliáše, či jako Martin Luther. Dále byl označován jako poslední Habsburk díky tomu, jak dlouho vládl etnicky nesourodému obyvatelstvu. Někteří Tita označovali jako moderního vladaře. Tak, jak ho popisoval Machiavelli.³⁸

³³ Glenny, Misha. 2012. *The Balkans: Nationalism, War, and the Great Powers, 1804-2011*. London: Penguin Books., s. 622.

³⁴ Pirjevec, Jože. 2000. *Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 415.

³⁵ Rakouský kancléř.

³⁶ Ivanc, Stane, and Radoslav Miroslav. 1981. *Titova poslednja bitka*. Beograd: Narodna knjiga., s. 262-264.

³⁷ "Yugoslavia: Conclusion of State Visit Joint Statement." 1980. Online. The American Presidency Project. Santa Barbara. 1980. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/yugoslavia-conclusion-state-visit-joint-statement>.

³⁸ Pirjevec, Jože. 2000. *Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*.

6 Odkaz Josipa Broze Tita

Veškerá dříve zmíněná fakta jsou důležitá pro pochopení toho, jaký odkaz po sobě Tito zanechal a proč je některými oslavován a některými nenáviděn i čtyřicet let po smrti. Je nutné zmínit, že Tito přebíral Jugoslávii jako nový nesourodý stát, který byl zničený válkou. Musel se vypořádat s nacisty, fašisty, Mihailovičovými četniky, Paveličovými ustašovci a v závěru i samotným Stalinem, aby se udržel u moci. Díky své schopnosti vyjednávat a přesvědčit zahraniční politiky si vybudoval opravdu silná spojení po celém světě. V podstatě stál u vzniku alternativy v bipolárním světě 20. století a zapojil rozvojové země do světové diplomacie.³⁹

Na poli domácí politiky se Tito musel v první řadě vypořádat se svými politickými oponenty včetně Mihailoviće, který byl zastřelen. Na ty odpůrce Titova režimu, které nedostihly vojenské soudy a popravy s nimi spojené, čekaly nucené práce na táboře Goli otok, obzvláště v období roztržky se Stalinem.⁴⁰ Postupem času začal Tito režim uvolňovat, a i díky několika půjčkám jak z východu, tak ze západu začala životní úroveň v Jugoslávii růst. Částečně to mohl způsobit i nový fenomén tzv. gastarbeitřů, kteří se ve velkém stěhovali na západ za práci, a poté své výděly vozili zpět do rodné země.⁴¹

Hodnotit Tita jako státníka je velmi obtížné, poněvadž to byl na jedné straně silný vůdce a schopný diplomat, který držel národnostně velmi rozdělenou část Evropy pohromadě více než třicet let. Nicméně na druhé straně to byl de facto diktátor, který cenzuroval tisk a který neumožňoval jakoukoli politickou pluralitu. Ovšem skutečnost, že se stále mnoho lidí hlásí k jeho odkazu znamená, že se stále podle některých jedná o muže, který stál u období největší prosperity Jugoslávie.

Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 415.

³⁹ Fischer, Bernd Jürgen. 2007. *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of Southeast Europe*. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press., s. 314-315.

⁴⁰ Tábor byl určen nejenom pro odpůrce komunismu, ale i pro stoupence Stalinova režimu.

⁴¹ *Ibid.*, 316.

6.1 Podpora socialismu v postsocialistických zemích

Obliba minulého režimu v postsocialistické zemi není nic neobvyklého. Na konci 80. let i přesto, že země východní Evropy procházely obměnou politického režimu, ve většině z nich zůstala menší, či větší skupina přívrženců bývalého režimu. Důvodem byla obliba některých socialistických zásad, jako například rovnostářství, či role státu v ekonomice. Tato podpora může být jak empirická, tak teoretická a skládá se z dědictví socialismu a pouze teoretické možnosti socioekonomického porovnání minulosti se současností.⁴²

Měření podpory socialismu může být zrádné v tom, že je obtížné určit, zda se jedná o podporu socialismu jako politického systému, či pouze o podporu socialistických hodnot. Navzdory tomu, přišlo EGLHS⁴³ se dvěma systémy měření podpory socialismu. Ten první vyvolává přímé reakce (od silně souhlasím po silně nesouhlasím) ve vztaznosti na myšlenku, že „socialismus byl dobrý nápad, který byl pouze špatně implementován“ (SocIdea). Druhá možnost porovnává různé veřejné politiky a jejich míru podpory. Jsou zde položeny otázky jako např.: „Zda by nájemné mělo být regulováno státem?“, či „Zda by měla být státem dána jistota zaměstnání?“. Model, který vysvětluje různé stupně podpory socialismu, se odráží od různých období sociopolitických změn. Spíše než na politický systém se na tento směr nahlíží jako na tvůrce kulturních hodnot. Hodnocení politických idejí jsou náchylná na socioekonomické změny, poněvadž bez ekonomického nadhledu je bývalý režim hodnocen pouze autobiografickými vzpomínkami a vysokou mírou symbolismu. Velmi důležitá myšlenka je ta, že podpora myšlenky socialismu byla nejsilnější u té skupiny obyvatel, které se dostalo nejmenšího profitu při přechodu ke kapitalismu.⁴⁴

Toto je naprosto klíčové pro chápání Jugonostalgie jako takové, poněvadž jen málokdo si ekonomicky polepšil v porovnání se stavem za socialistické Jugoslávie.

⁴² Straughn, Jeremy Brooke. 2009. "Culture, Memory and Structural Change: Explaining Support for "Socialism" in a Post-Socialist Society". *Theory and Society* 38 (5): 485-525., s. 485-488.

⁴³ East German Life History Study.

⁴⁴ *Ibid.*, 501-520.

6.2 Titostalgie a její definice

Etymologicky se tento pojem skládá ze dvou slov (Tito + nostalgie). Podle slovinského antropologa Mitje Velikonji označuje pojem Titostalgie část Jugonostalgie, která je cílená pouze k „druhu Titovi“. Dále se autor domnívá, že i když vládly v Jugoslávii dobré, či špatné časy, tak se na území bývalé Jugoslávie vždy našla větší, či menší skupina lidí, která vzpomínala na Tita jako na významnou historickou osobnost, která změnila tento region. Ovšem na druhou stranu zde byla vždy skupina lidí, která Tita považovala za zrádce, diktátora, vraha, anti-demokrata apod.⁴⁵

Titostalgie z části pramenila z výrazného kultu osobnosti, který Tito kolem sebe budoval již od 40. let a vzniku AVNOJe. Ve druhé polovině 20. století jste mohli potkat Titovu podobiznu prakticky všude. Jeho obrazy visely všude, jeho portrét byl na dvou bankovkách.⁴⁶

Jeho projevy se dostávaly téměř k 25 milionům obyvatel Jugoslávie a mnoha dalším do celého světa. Psaly se knihy, které vyzdvihovaly Titovu osobnost. Jeho jméno se dokonce malovalo na kopce tak, že bylo viditelné z mnohakilometrové vzdálenosti. V každé svazové republice muselo minimálně jedno město obsahovat slovo „Tito“ v názvu (Titograd, Titov Drvar, Titovo Užice atd.). Stejně nesl Titovo jméno nespočet ulic a náměstí, z nichž ho některé nesou dodnes, a to nejen na území bývalé Jugoslávie. Titovu ulici, či náměstí najdeme například v Etiopii, Egyptě, Tunisku, Brazílii, na Kypru atd.⁴⁷

Nicméně vzpomínky na Tita pramení z čisté nostalgie. Ta podle některých předních psychologů bývá většinou apolitická, obzvláště pokud jde o bývalého velkého státníka mají lidé tendence si jeho vládu přikrášlovat a zapomínat na věci, které by mu vyčetli, pokud by byl stále naživu. Tím pádem mají obyvatelé bývalé Jugoslávie tendence si obraz Tita „přikrášlovat“. ⁴⁸

⁴⁵ Velikonja, Mitja. 2008. Titostalgia: A Study of Nostalgia for Josip Broz. Ljubljana: Peace Institute., s. 14.

⁴⁶ Byl na 1000 YUM a 5000 YUM. Ovšem ne ve stejnou dobu.

⁴⁷ Ibid., 15.

⁴⁸ Ibid., 22.

6.3 Josip Broz jako turistická značka

Titův kult osobnosti se v dnešní době projevuje hlavně prostřednictvím různých suvenýrů. Ať už se jedná o trička, či jiné kusy oblečení s podobiznou Tita, nebo přívěsky na klíčenku, magnety na ledničku, odznaky, zapalovače, knihy, či další upomínkové předměty. Na území bývalé Jugoslávie existuje mnoho obchodů, kde je možné si tyto propriety zakoupit. Nachází se tam mnoho suvenýrů, které připomínají to dobré jak z Titovy vlády, tak z Jugoslávie jako takové. Ovšem kromě suvenýrů se můžete na území bývalé Jugoslávie setkat i s běžnými potravinami, které vzpomínají na tohoto vládce Jugoslávie. Ať už se jedná o víno, minerální vody *Titov izvor*, či *Broz Voda*. A například v Lublani si může člověk objednat sendvič *Maršál*, či sendvič *Jovanka*.⁴⁹ Dále se Tito objevoval například v kalendářích, na přebalech knih, či ve slovinské reklamě na Mercedes z 90. let.⁵⁰

A pro turisty je značka Tito společně s uklidněnou situací na Balkáně velmi lákavá. Jak Bosna a Hercegovina, tak Srbsko zažívají obrovský nárůst přílivu turistů.⁵¹ Za posledních pět let se počet turistů do obou zemí více než zdvojnásobil.⁵² V Chorvatsku je největší turistickou atrakcí spojenou s Titem jeho rodná vesnička Kumrovec v pohraniční oblasti se Slovinskem. Jedná o stále funkční vesnici s počtem obyvatel kolem 260, nicméně v Ulici Josipa Broza se v Titově rodném domě nachází muzeum mapující život a dílo Josipa Broze. Kumrovec údajně v 70. letech navštívilo až půl milionu turistů ročně. Toto číslo se rapidně snížilo v 90. letech, nicméně po válce v Chorvatsku se toto číslo začalo opět zvedat k 35 000 turistů ročně.⁵³

⁴⁹ Pojmenován po Titově poslední manželce Jovance Broz, která zemřela v roce 2013 a je společně s Titem pochována v mauzoleu v Bělehradě.

⁵⁰ Ibid., 41-44.

⁵¹ Chorvatsko jsem vynechal záměrně, poněvadž se jedná o zemi, která byla výrazně turisticky vytížená již dříve.

⁵² "Bosnia And Herzegovina Tourist Arrivals". Online. Trading Economics. <https://tradingeconomics.com/bosnia-and-herzegovina/tourist-arrivals>.

⁵³ Velikonja, Mitja. 2008. *Titostalgia: A Study of Nostalgia for Josip Broz*. Ljubljana: Peace Institute., s. 50-51

Dále se nachází trvalé expozice Titova života například na ostrovech Brijuni, které mají Tita jako svoji hlavní „atrakci“. Toto chorvatské souostroví se totiž stalo jednou z oblíbených Titových letních rezidencí, a navíc tudy kráčela historie socialistické Jugoslávie. Nejprve se v roce 1956 sešel Tito s Nehruem a Násirem, aby zde zformovali o pět let později vzniklé Hnutí nezávislých zemí. Dále se zde v 1966 sešlo užší vedení KSJ, aby dalo vznik reformám, které stály místo Aleksandra Rankoviće.⁵⁴ Nicméně Tito používal svoji letní rezidenci na Brijuni i k událostem apolitickým. Za několik let zde Josip Broz přijal více než stovku osobností té doby. Za zmínku stojí například návštěva herce Richarda Burtona a Elizabeth Taylor v roce 1971. Dále ostrov navštívili například Robert Koch a další. Poslední zmínka důležitosti tohoto místa pochází z roku 1991, kdy zde byla přijata Brionská deklarace, která de facto ratifikovala nezávislost Chorvatska.⁵⁵

Pojítka mezi Titem a tímto souostrovím je natolik silná, že se správa národního parku souostroví Brijuni rozhodla podepsat smlouvu s pozůstalými po Titovi, aby mohli požívat jméno Broz jako obchodní značku za účelem výroby suvenýrů a zvláštních upomínkových předmětů. Vnučka Josipa Broze Saša, která je dnes televizní moderátorkou v Chorvatsku, oznámila, že veškeré výtěžky z prodeje poputují záhřebskému sirotčinci Svaté Terezy.⁵⁶

Další místo s trvalou expozicí života a díla Josipa Broza se nachází v Titově bývalém sídle ve městě Bled ve Slovinsku. Zájem Slovinců o památky spojené s Josipem Brozem je vskutku pozoruhodný. Podle některých údajů až polovina návštěvníků Titova mauzolea v Bělehradě pocházela ze Slovinska. Mezi další turistické atrakce patří například Titovy jeskyně. Jedna se nachází na chorvatském ostrově Vis a druhá v bosenském městě Drvar. Obě tyto jeskyně pocházejí z dob druhé světové války, kdy vedl Tito partyzánský boj.⁵⁷

⁵⁴ Pirjevec, Jože. 2000. Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo., s. 298.

⁵⁵ “History of the Brijuni Islands”. Online. Visit Croatia. <https://www.visit-croatia.co.uk/croatia-destinations/croatian-islands/brijuni-islands/history-brijuni-islands/>.

⁵⁶ Velikonja, Mitja. 2008. Titostalgia: A Study of Nostalgia for Josip Broz. Ljubljana: Peace Institute., s. 52-53.

⁵⁷ Ibid., 52-53.

6.4 Tito v moderní kultuře

Existuje mnoho kulturních akcí, které odkazují na život a dílo Tita. Ku příkladu v roce 2007 se v Záhřebu uskutečnil mezinárodní divadelní festival Eurokaz. Nicméně v tomto roce se uskutečnil pod názvem „Titokaz“. Podoba hlavního plakátu na tuto událost byla převzata z bývalých jugoslávských bankovek, na kterých byl vyobrazen Tito. Celý tento festival byl zasazen do dob socialismu, který některé hry představovaly s historickou přesností, jiné pro změnu použily více komických prvků, které v lidech spíše vyvolaly určitou míru nostalgie. Další kulturní akcí, která použila obraz Tita jako hlavní poutač, byl festival v chorvatské Pule v roce 2006. Hlavní hrou tohoto festivalu se stala one woman show chorvatské umělkyně a aktivistky Ines Wurth s názvem „*I Miss Communism*“.⁵⁸ Tato hra byla v roce 2005 nominována na cenu Amnesty International v kategorii Freedom of Expression.⁵⁹ V tomto ohledu je třeba zmínit i přínos Tita světové kinematografii, kdy dala osobnost Tita vzniknout několika dokumentárním filmům.

Dále se Titova reminiscence v oblasti zábavního průmyslu objevuje v hudbě. Jedná se zejména o punkové skupiny jako například „*Tito in ekšn*“, či „*Tito 's Bojs*“. Dále se na Tita a jeho Jugoslávii ve svých skladbách odkazuje řada interpretů. Texty písní těchto skupin jsou vůči Titovi vesměs kladně namířené.⁶⁰ Objevují se v nich většinou slova jako *velký, vůdce, sláva* apod. a také v nich často můžeme najít běžné fráze z dob socialismu jako například „*Bratstvo i jedinstvo*“, což v překladu znamená bratrství a jednota. Dále můžeme zmínit bosenského rappera vystupujícího pod pseudonymem HZA, který ve svém videoklipu k písni *Dragi Tito* používá záběry z Titova pohřbu. Dále se v tomto videoklipu objeví například archivní záběry Titových triumfálních průjezdů městy, jeho projevy, či na druhou stranu záběry z války v 90. letech. Válečné záběry mají symbolizovat to, co přišlo po Titovi.⁶¹ Zájem o tvorbu muziky, která se vztahuje k období Titovy vlády, stále přetrvává a pro některé interprety, jako například slovinskou skupinu *Rock Partyzani*, je téma socialistické Jugoslávie hlavní náplní jejich tvorby. Skupin s podobným zaměřením je napříč státy tohoto regionu stále mnoho.

⁵⁸ Ibid., 57-59.

⁵⁹ „I Miss Communism“. 2005. Online. Zagreb: IMC productions. 2005. <http://www.imisscommunism.com/index.html>.

⁶⁰ Velikonja, Mitja. 2008. *Titostalgia: A Study of Nostalgia for Josip Broz*. Ljubljana: Peace Institute., s. 61.

⁶¹ „Hza – Dragi Tiito“. 2007. Online. In Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=sB1ke-LdGFI>.

Mimo kategorie kultury, které se zabývají zvukovými vjemy (film, hudba) se osobnost Josipa Broze Tita objevuje i v kategoriích, které se věnují vjemům vizuálním. Tím se myslí různé malby, portréty apod. Na umění tohoto stylu, konkrétně autoportréty, si Tito potrpěl již při raném budování svého kultu osobnosti zhruba kolem roku 1943. Nicméně ani skutečnost, že je maršál Tito více než 40 let po smrti, nemění nic na tom, že stále vzniká spousta maleb, fotografií apod., které se snaží zachytit velikost Josipa Broza. Některé exempláře se snaží skloubit Titovu podobiznu s moderními uměleckými směry. Můžeme zmínit pop artovou adaptaci Titova portrétu z roku 2007, kterou běžně najdeme jako vzor na pohlednicích. Tyto obrazy byly většinou vystavené na dočasných expozicích po celé bývalé Jugoslávii i za jejími hranicemi.⁶² Ovšem největší počet znázornění Titovy podobizny se objevil na suvenýrech. Ať už se jedná o trička, pohledy, plakáty, hrnky aj.

V dnešní technologicky vyspělé době se pochopitelné, že na internetu najdeme mnoho webových stránek odkazujících na osobu maršála Tita. Některé z nich obsahují faktografické údaje, jiné Tita oslavují. Jedna taková vznikla v roce 2005 v Sarajevu a jmenovala se *www.titoslavija.com*. Tato stránka proklamovala „*Republiku Titoslaviji a její ústavu jako nový stát na poli zahraniční politiky, který se snaží obnovit Titovy nesmrtelné ideje a vize.*“⁶³ Tento stát neměl hranice, parlament, zákony. Nicméně měl svoji vlajku⁶⁴, hymnu⁶⁵, deseti bodovou ústavu i vlastní pasy. Pasy byly dokonce na prodej. Cena pasu byla 10 eur pro občany zemí bývalé Jugoslávie a 15 eur pro občany odjinud. Další webovou stránkou, která byla plně odkázána Titovi a stojí za zmínku, je doména jménem *www.titoville.com* z roku 1994, kterou vytvořili dva Slovinci Martin Srebotnjak a Matija Marolt. Tato stránka byla spíš vzpomínkového rázu, kde byly archivovány ty nejzásadnější materiály jakkoliv spojené s Titem. Člověk si na této stránce mohl vybrat z poslechu Titových projevů, zhlédnout některý z filmů, které se více, či méně vázaly k osobě Tita, podívat se na dobové fotografie atd. Podobných stránek, deníků, blogů více, či méně oslavných vůči osobě Tita je na webu stále mnoho.⁶⁶

⁶² Velikonja, Mitja. 2008. *Titostalgia: A Study of Nostalgia for Josip Broz*. Ljubljana: Peace Institute., s. 62

⁶³ Citováno z *Ibid.*, 63.

⁶⁴ Žlutý kruh s Titovým portrétem uprostřed červeného pole.

⁶⁵ Jednalo se o socialistickou píseň „*Druže Tito, mi ti se kunemo*“, neboli v předkladu „*Soudruhu Tito, my ti přísaháme.*“.

⁶⁶ *Ibid.*, 63-64.

7 Názorové odlišnosti na osobu Tita v zemích bývalé Jugoslávie

Ačkoli se Tito snažil o vymýcení národnostních nesrovnalostí mezi obyvateli Jugoslávie, je nutno podotknout, že pojem „Jugoslávec“ byl zejména v 70. a 80. letech až utopický. Jednalo se totiž o dobu, která přinesla výrazné ekonomické problémy, způsobené ropnou krizí nebo splácením dluhu Západu. Tyto problémy způsobily, že se jedná o období, kdy vypluly na povrch některé národnostní problémy. Například Srbové byli nespokojeni s de iure územními ztrátami Kosova a Vojvodiny. Slovinci začali být nespokojeni ze dvou důvodů. Zprvce žili společně s Chorvaty v nejbohatších částech Jugoslávie a museli finančně dorovnávat méně bohaté oblasti na jihu země, zejména Kosovo a Černou Horu. A za druhé, stejně jako například Makedonci, se začali cítit odcizeně vůči zbytku Jugoslávie i kvůli jazykovým odlišnostem.⁶⁷ Není proto náhodou, že mezi prvními zeměmi, které se od Jugoslávie odtrhly již v roce 1991, byly právě Slovinsko a Makedonie.

Živnou půdou pro národnostní konflikt byl i fakt, že ačkoli byla Jugoslávie jednou zemí, jednotlivé národnosti žily převážně na území svých svazových republik. Tento fenomén byl zřejmý například i při výběru vysokých škol. Srbové se zpravidla hlásili na univerzitu v Bělehradě, Niši, či Kragujevaci. Po absolvování vysoké školy se zpravidla hlásili o práci na území své republiky, kde strávili celý život. Tento model se pochopitelně nezamlouval Titovi, který si představoval model, který je využíván ve Spojených státech. Ten spočívá v tom, že člověk například může pocházet z Georgie, studovat v Texasu a pracovat v Kalifornii. Na druhou stranu představa, že například občan srbské národnosti se přestěhuje za studii do Sarajeva a za práci do Záhřebu, byla sice možná, ale četnost takovéto migrace nebyla taková, jak si Tito představoval.⁶⁸

Národnostní označení Jugoslávec začali ve velkém požívat až ti občané, kteří po válce, etnických čistkách a velkém propadu životní úrovně, nostalgicky vzpomínají na období velké a silné Jugoslávie s velkým a silným Titem v jejím čele.

⁶⁷ Fischer, Bernd Jürgen. 2007. *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of Southeast Europe*. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press., s. 310-311

⁶⁸ *Ibid.*, 312.

7.1. Metodologie

Pro výzkum těchto odlišností jsem připravil krátký dotazník, který jsem prostřednictvím sociálních sítí (mnoho odpovědí se mi dostalo díky publikaci mého dotazníku na facebookovou stránku „Srbi u Pragu“) rozeslal mezi obyvatele daného regionu. Konkrétně v Chorvatsku, Srbsku a Bosně a Hercegovině. Dotazník obsahuje 12 otázek, které mají posoudit názory respondenta jak na osobu Josipa Broze Tita, tak na dobu, ve které vládl.

Otázky se též zaměřují na to, zda člověk žije v daném státě, či emigroval na západ, protože skutečnost, že již v dané zemi nežije, by mohla ovlivnit schopnost komparace stavu daného státu se stavem socialistické Jugoslávie. Dále se dotazník zaměřuje na skutečnost, zda dotázaný byl přímým svědkem Titovy vlády, či zda zná toto období pouze z vyprávění, protože, jak je již výše zmíněno, nostalgie se může stát apolitickou, a tím může vymazat špatné vzpomínky na dané období a ponechat pouze ty dobré. Některé se otázky se přímo zabývají porovnáním stavu socialistické Jugoslávie a dnešního stavu dané země, a to jak z hlediska politického, tak z hlediska ekonomického, tak z hlediska podmínek pro život. Poslední dvě otázky dají respondentovi možnost se vyjádřit v krátkém odstavci na otázky: „*Kdybyste měl/a možnost, chtěl/a byste se vrátit do doby Titovy Jugoslávie?*“ a „*Krátce popište svůj názor na období vlády Tita.*“.

Výzkum se uskutečnil mezi 5. a 19. březnem 2020 a zúčastnilo se ho 34 respondentů. Osmnáct z nich se hlásilo k srbskému občanství, dvanáct k bosenskému a čtyři k chorvatskému. Tyto tři národnosti jsem si vybral z toho důvodu, že tvořily určité jádro socialistické Jugoslávie a také proto, že jejich názorové odlišnosti de facto vyústily až ve válku.

7.1.1 Chorvatsko

Chorvatsko bylo do tohoto výzkumu zařazeno proto, že Tito, i když to nerad přiznával, byl Chorvat. Jednak byl původem Chorvat po otci, jednak se na území dnešního Chorvatska v Krapinsko – zagorské župě nacházela i Titova rodná vesnice Kumrovec.⁶⁹

Chorvatská identita byla v historii bohatá na příběhy, ve kterých Chorvaté vzhlíželi k velkým císařům a panovníkům, či se považovali za kolébku tamější civilizace. Například v raném 17. století přišel chorvatský historik a rádce Ferdinanda II. Habsburského Ivan Tomko Marnavić s teorií, že římský král Justinián byl slovanského původu. Dále existují teorie o slovanském původu například Alexandra Velkého, či o tom, že kolébkou všech Slovanů je chorvatský region Dalmácie.⁷⁰

Dalším fenoménem chorvatské identity z odborného hlediska je hledání neslovanského původu Chorvatů. Existuje mnoho teorií, zejména z 19. a 20. století, které hovoří o tom, že Chorvaté nejsou původu slovanského, nýbrž germánského. Může to souviset s tehdejší nadvládou Rakouska – Uherska nad Chorvatskem, nicméně tyto teorie se přelily až do 30.let a Království SHS. S touto teorií přišel například chorvatský historik Milan Šufflay, který se domníval, že tehdejší Chorvaté pocházejí z germánského kmene Gótů. V roce 1931 byl zavražděn členy srbského teroristického hnutí „Mladá Jugoslávie“, údajně za zločiny proti Jugoslávii. Další teorie byly, že Chorvaté pocházejí z kmene z území dnešního Íránu, jiné, že jsou potomky Turků atd. Toto hledání původu Chorvatů může souviset se snahou se nějakým způsobem distancovat především od Srbů, se kterými má Chorvatsko dlouhodobě napjaté vztahy.⁷¹ Navíc náklonnost Chorvatů k západu může souviset například i s katolicismem, či historickou nadvládou západních velmocí nad územím Chorvatska (Benátská republika, habsburská monarchie atd.).

⁶⁹ Fischer, Bernd Jürgen. 2007. *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of Southeast Europe*. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press., s.269.

⁷⁰ Madgearu, Alexandru, Martin Gordon. 2008. *The Wars of the Balkan Peninsula: Their Medieval Origins*. [Rev. ed.]. Lanham: Scarecrow Press., s. 155.

⁷¹ *Ibid.*, s. 156-158.

Z tohoto je možné vydedukovat dvě věci. Zaprvé, Chorvaté mají v oblibě velikány, osobnosti a velké autority, tudíž by u nich měl převládat kladný vztah i vůči osobě maršála Tita. A za druhé, Chorvaté se snaží vymezovat vůči Srbům, kteří Tita mají v oblibě mnohem méně. Tudíž by jejich menší náklonnost k Titovi mohla znamenat adoraci Tita mezi Chorvaty.

Tato hypotéza by se dala částečně ověřit na základě soutěže s názvem „*Největší Chorvat*“. Tuto soutěž se uspořádal chorvatský týdeník Nacional v roce 2003 a lidé si mohli zvolit libovolnou postavu chorvatské historie za tu nejvýznamnější. Tento týdeník zaznamenal téměř 8000 hlasů⁷² a se ziskem více než čtvrtiny všech hlasů (2055) zvítězil Josip Broz Tito.⁷³ K článku, který zveřejňuje výsledky hlasování, je ještě připojen rozhovor s Dr. Zoricou Stipetić, přední chorvatskou historičkou a odbornicí na Tita. Ta v rozhovoru udává, že Tito měl své nedokonalosti, ale i přes ně to byl skvělý státník a jedna z nejdůležitějších postav 20. století. Sympatie Chorvatů si získal krom svého původu hlavně díky jeho neúnavnému antifašistickému odboji a díky vypovězení poslušnosti Sovětskému svazu. Doktorka Stipetić se domnívá, že výsledek hlasování je správný, poněvadž se skutečně jedná o osobnost, která „přerostla“ Jugoslávii a stala se známou po celém světě. Na poli domácí politiky si Tito získal své občany zejména vytvořením socialistické Jugoslávie, která za jeho vlády prošla výraznou modernizací. Na druhou stranu mu je správně vytýkána například likvidace jeho politických oponentů. Zejména na začátku své vlády si vysloužil přezdívku „*stalinističtější než Stalin*“. To mohlo být způsobeno dobou 30. a 40. let a také revolučním pojetím strany. Dr. Stipetić připomíná, že každý, kdo vejde do války, či revoluce z ní nevyjde s čistýma rukama. Navíc to byl právě Tito, který z Bělehradu v roce 1945 posílal telegramy slovinským partyzánům, které přísně zakazovaly popravy válečných zajatců. Co se ovšem dá Titovi plně vytknout je nedemokratický systém jedné strany, či pracovní tábory. Na závěr se v článku mluví o Titově náměstí v Záhřebu a o jeho přejmenování. Podle Dr. Stipetić nikoliv poněvadž maršál Tito je hluboko zakořeněnou součástí chorvatské identity, se kterou je třeba počítat i do budoucnosti.⁷⁴

⁷² Z celkového počtu 7779 hlasů hlasovalo 6507 lidí pomocí internetu, 520 prostřednictvím SMS a 752 poštou.

⁷³ Na druhém místě se s odstupem více než 400 hlasů umístil Srbsko-chorvatský vynálezce Nikola Tesla (1614 hlasů). Druhá nejvýše umístěná postava z politického prostředí byl první prezident poválečného Chorvatska Franjo Tuđman, který se se ziskem „pouhých“ 343 hlasů umístil až na celkovém pátém místě.

⁷⁴ “Tito je jedini Hrvatski državnik koga je svijet prihvaćao kao svjetsku ličnost”. Online. Nacional.

Malý počet respondentů hlásící se k chorvatské národnosti (pouze 4, čili necelých 12 % z celkového počtu respondentů) považují za dostačující, poněvadž se až na drobné odchylky v podstatě shodoval. Jednalo se o dva muže a dvě ženy. První muž udal, že je ve věkovém rozmezí 30-45 let, že zažil vládu Tita a že nyní žije mimo území Chorvatska. Jeho odpovědi byly vůči osobě Tita a jeho socialistické Jugoslávie velmi kladné. Mezi hlavní důvody spokojenosti s režimem zařadil lepší životní podmínky a jednotu. Druhý muž byl ve věku 15-30 let, tudíž vládu Tita již neměl šanci zažít, ale nyní žije v Chorvatsku. Ačkoli znal vládu Tita pouze z učebnic a vyprávění starších, jak mi sám řekl, tak hodnotil Titovu vládu neutrálně. Tato možnost byla mezi touto věkovou skupinou lidí napříč všemi třemi zeměmi velmi běžná. Mezi klady sice zařadil lepší život, více příležitostí a větší důvěru lidí ve stát. Nicméně druhým dechem dodával, že by v tomto režimu žít nechtěl, poněvadž má výhrady ke komunismu a vládě jedné strany. První žena udala, že je ve věkovém rozpětí 30-45, že žije v Chorvatsku a že vládu Tita zažila. Její hodnocení Titovy éry bylo absolutně bez výhrad. Do slovního hodnocení napsala „*Vše fungovalo, lidé byli šťastní a všichni měli práci.*“ Poslední respondent je též žena, je starší 45 let a v současné době žije mimo Chorvatsko. I ona hodnotila tento režim velmi pozitivně, hlavně díky tomu, že lidé měli všeho dostatek.

Z tohoto výzkumu je patrné, že Chorvaté byli v hodnocení Tita velmi přívětiví k němu samotnému. Všichni dotázaní se domnívají, že se země měla za minulého režimu lépe jak z hlediska ekonomického, tak politického. Tím politickým hlediskem bylo myšleno například vnímání korupce, či důvěra lidí ve stát. Tudíž by se dalo říct, že Chorvaté i po tolika letech stále pokračují ve své tradici vzhlížení k velkým historickým osobnostem.

7.1.2 Bosna a Hercegovina

Bosna a Hercegovina je zemí která je balkanisty považována za zemi, která je jednou z těch více nostalgických vůči Titovi a SFRJ. Jednou z příčin může být válka v Jugoslávii v 90. letech a její drtivý dopad na Bosnu a Hercegovinu, který je patrný až dodnes. V tomto období národnostních a etnických konfliktů se stala národnostně pomíchaná Bosna místem, které válka zasáhla nejvíce ze všech. Na konci 80. let se Bosna a Hercegovina stala oblastí, která k Titovi stále vzhlíží i přes to, že od něj v této době vzestupu nacionalismu jiní odstoupili. Například, když se v Srbsku projednávalo přemístění Titovy hrobky z Bělehradu do jeho rodného Chorvatska, se zástupci BiH nabídli, že mohou přemístit Titovy ostatky do Tuzly v Bosně a Hercegovině. Dalším důkazem bosenské loajality vůči Titovi může být například zvětšení památníku v Tjentišti, který připomínal Titovo velké vítězství v Bitvě na Sutjesce (1943). Náklonnost k Titovi je v Bosně cítit téměř všude. Lidé nosí oblečení připomínající tuto dobu, v bosenských televizích stále běží partyzánské filmy, téměř každý týden. Nutno dodat, že i v Titovi s nejvyšší pravděpodobností převládala určitá míra sympatií vůči této republice, zejména vůči bosenským Muslimům. Díky tomu prošla Bosna výraznou modernizací během Titovy éry, větší než Srbsko, či Chorvatsko. A Bosňáci začínali mít čím dál větší moc. Podle balkanistů Roberta Doniy a Johna Fina tehdejší režim vnímal Muslimy jako jádro jugoslávské identity. Symbol rostoucího vlivu tohoto etnika mohl být vidět v roce 1971 když se bosenský Muslim Džemal Bijedić stal předsedou Svazové výkonné rady Jugoslávie⁷⁵, čímž se stal druhým nejsilnějším mužem v Jugoslávii.⁷⁶

Centrum jugoslávské identity v Bosně a Hercegovině se projevilo i při sčítání lidu v Bosně a Hercegovině v roce 1991, kdy z celkového počtu dotázaných uvedlo téměř 6 % obyvatel v kolonce národnost Jugoslávec. I když v některých městech byl podíl obyvatel hlásících se k této národnosti výrazně vyšší (Sarajevo 16 %, Mostar 12 % a Tuzla dokonce 21 %).⁷⁷

⁷⁵ V originále „*Savezno izvršno vijeće*“. Jednalo se o de facto vládu SFRJ.

⁷⁶ Todorova, Mariia Nikolaeva, and Zsuzsa Gille. 2010. *Post-Communist Nostalgia*. New York: Berghahn Books, s. 227-228.

⁷⁷ *Ibid.*, 228-229.

Tehdejší Jugoslávie byla pro Muslimy velmi důležitá. Tím, jak byl tehdejší režim Bosňákům nakloněn, jim umožnil vznik jejich vlastní identity. Tato identita byla velmi dlouho potlačována zejména z okolních křesťanských zemí (Srbsko, Chorvatsko). Existuje teorie zvaná „*Maskulinita nostalgje*“, která popisuje lásku Bosňáků k Titovi pro jeho mužské kvality. Například kvůli jeho ochranné ruce nad Bosňáky, která byla patrná například v Jugoslávské armádě. V tomto státním útvaru i díky početní převaze etnických Srbů často docházelo k útlaku Muslimů. Tato teorie popisuje Tita jako protektivního a milujícího otce, který se tvrdě stará o svůj domek (v tomto případě Jugoslávii) a lásky zpět se mu dostává nejvíce od Muslimů alias jeho nejvěrnějšího dítěte. Výpovědi lidí označují toto období jako rozkvět bosňácké identity. Byl to právě Tito, díky kterému toto etnikum dostalo oficiální národnost „*Muslim*“ a ne pouze „*Neurčitý Jugoslávec*“. Byl to právě Tito, který nařídil Kardeljovi⁷⁸, aby přidal bosenské Muslimy do ústavy, což vyvolalo velkou vlnu nespokojenosti mezi Srby a Chorvaty.⁷⁹ Výrazná náklonost k osobě Tita byla patrná i v 90. letech. I přes to, že v nově zvolených vládách v Bosně a Chorvatsku vítězili převážně nacionalisté a v Srbsku vítězí Miloševićova SPS⁸⁰, tak o uchování Titova odkazu se snažili nejvíce v Bosně a Hercegovině. Tím se stal součástí bosenské identity (Tito a Islám).⁸¹

Zde jsou některé výpovědi bosenských Muslimů:

„Bez dobrého pána domu nikdy nemůžete mít dobrý domov. Jeho vláda, resp. období, kde jsem se vzdělával, kdy jsem pracoval, kdy jsem žil, bylo to nejlepší období mého života. I když byl podle některých diktátor, pro mě byl Tito svatý.“⁸²

„Procestoval jsem celou Jugoslávii. Víím, že Tita nemají rád v Chorvatsku. Víím, že Tita nemají rádi v Srbsku. Tito nám (Muslimům) umožnil velmi pohodlný život. I když ho ostatní nemají rádi. Srbové kvůli jeho přístupu vůči Albáncům. Jiní k tomu můžou mít jiný důvod. Tita neměli rádi i někteří z jeho nejbližších ve vrcholné politice.“⁸³

⁷⁸ Edvard Kardelj (1910-1979) byl slovinský politik a blízký poradce Tita. Ústava z roku 1974 byla téměř jeho celoživotním dílem. Po jejím napsání se kvůli zdravotním problémům stáhl do pozadí.

⁷⁹ Ibid., 237

⁸⁰ Socialistická strana Srbska (1990). De facto přejmenovaný Svaz komunistů Srbska.

⁸¹ Ibid., 238-241

⁸² Citováno z Ibid., 237.

⁸³ Citováno z Ibid., 237-238.

Výše zmíněné domněnky se přenesly i do mého dotazníku. K bosenské národnosti ve smyslu etnické příslušnosti⁸⁴ se přihlásilo 12 respondentů, z nichž sedm hodnotilo Titův režim pozitivně, tři neutrálně a dva negativně. Zajímavým úkazem je to, že z této skupiny byly v hodnocení tohoto režimu více vlídné ženy. Z pěti dotázaných žen ani jedna tento režim nehodnotila záporně (tři kladně a dvě neutrálně). První dotázaná žena momentálně žije mimo území BiH, je jí v rozmezí mezi 15 a 30 lety, režim hodnotila kladně se slovy, že byl přísný, ale férový. Druhý respondent ženského pohlaví spadá do stejné věkové skupiny, nicméně momentálně žije na území Bosny a Hercegoviny. I toto hodnocení je k Titově režimu velmi vlídné s tím odůvodněním, že se lidem lépe žilo a že tenkrát neprobíhal odliv mozků⁸⁵ v takové míře jako dnes. Třetí dotázaná žena v podstatě parafrázuje první dva výše zmíněné respondenty. Více odměřené ve svém hodnocení jsou poslední dvě respondentky. První z nich je ve věkové skupině 15–30 a žije v BiH, a i když hodnotí Titovu vládu neutrálně, tak se domnívá, že se země má hůře jak z ekonomického, tak politického hlediska. Svoje hodnocení posléze obhajuje slovy jako „diktatura“, či „komunismus“. Poslední dotázaná žena se se svou předchůdkyní shoduje jak ve věkové skupině, tak v místě pobytu, tak v neutrálním hodnocení Titova režimu. Nicméně se domnívá, že se země měla lépe za socialismu jak po politické, tak po ekonomické stránce a do možnosti volného komentáře uvedla, že v té době byly v Bosně lepší životní podmínky a efektivnější státní složky (policie apod.).

Podstatně více skeptičtí, nicméně stále převážně kladně hodnotící jsou muži, kteří zaškrtnuli bosenské občanství. Ze sedmi dotázaných mužů hodnotí socialistickou Jugoslávii čtyři z nich kladně, jeden neutrálně a dva záporně. Jejich výpovědi jsou v podstatě totožné jako výpovědi tázaných žen. Ti, co hodnotí režim kladně, uvádějí hlavně lepší podmínky pro život, žádné etnické konflikty, a sociální politiku. Ti, kteří režim hodnotí záporně tak mluví o diktatuře, kolektivizaci, Goli otoku atd. Mezi ojedinělými odpověďmi mohou zmínit například pozici Jugoslávie ve světě, či charisma Tita a jeho mistrnou propagandu.

⁸⁴ Nejedná se o Srby a Chorvaty žijící na území BiH.

⁸⁵ Označení emigrace vysoce vzdělaných a inteligentních lidí do více vyspělých zemí.

Velmi rozdílné odpovědi jsem dostával na otázku korupce. Někteří tvrdí že dříve byla téměř nulová, jiní tvrdí, že korupce byla, pouze se o ní nemluví. Podle CPI⁸⁶ je dnešní Bosna a Hercegovina se ziskem 36/100 bodů na 101. místě ze 180 zemí světa, které se zúčastnily měření indexu vnímání korupce. Pro porovnání sousední Chorvatsko je na 63. místě a Srbsko je na místě 91.⁸⁷ Bohužel toto měření bylo spuštěno až v roce 1995, čili až po rozpadu SFRJ, a navíc pokud v socialistické Jugoslávii byla nějaká míra korupce tak se ji vláda snažila utajit, tudíž zde není moc prostoru pro porovnání. Nejznámější aférou tohoto rázu je Aféra Agrokomerc⁸⁸ z let 1987/88. V podstatě šlo o to, že firma Agrokomerc vyplácela nekryté směnky v hodnotě 500 milionů USD. Postupem času se začala odhalovat čím dál větší spojitost mezi firmou samotnou a státním hospodářstvím. Nakonec se jednalo o jeden z největších skandálů poválené Jugoslávie, do kterého bylo zapleteno přes 60 bank a který by podle některých za Tita nebyl možný. Tato aféra odstartovala vlnu stávek v Bosně a Hercegovině za vyšší mzdy a v podstatě předznamenala budoucí vývoj Bosny a celé Jugoslávie.⁸⁹

Z této části výzkumu je patrné, že občané Bosny a Hercegoviny byli ve svých odpovědích vlídnější než Chorvaté v předchozí kapitole, nicméně jednotlivé odpovědi se příliš nelišily. I v Bosně, až na drobné výjimky, převládají spíše dobré vzpomínky jak na Tita, tak na socialistickou Jugoslávii.

⁸⁶ Corruption perception index. V překladu index vnímání korupce zkoumá existenci korupce mezi úředníky a zaměstnanci státní správy. Tento index je měřen od roku 1995 a sestavuje ho nezisková organizace Transparency international.

⁸⁷ "Corruption Perceptions Index 2019". 2018. Online. Transparency International. Transparency. 2018. <https://www.transparency.org/cpi2019>.

⁸⁸ Agrokomerc je velký potravinářský podnik, který sídlí ve Velké Kladuši v Bosně a Hercegovině.

⁸⁹ Crampton, R. J. 1997. Eastern Europe in the twentieth century and after. 2nd ed. New York: Routledge., s. 386-387.

7.1.3 Srbsko

V porovnání s výše zmíněnými Chorvaty a Bosňáky je vztah Srbů vůči Titovi mnohem více odtažitý. Což je logické, protože čistě z principu byl Tito (de facto Chorvat, který se neztotožňoval s myšlenkou Velkého Srbska) opravdu někdo, kdo mohl Srbům „ležet v žaludku“ hned z několika důvodů.

Během své politické kariéry Tito udělal spoustu věcí, které mohly se mohly jevit až protisrbské. Ve 40. letech potlačil moc četníků a nechal popravit jejich vůdce Dragoljuba Mihailoviće. Po druhé světové válce stál Tito u vzniku socialistické Jugoslávie, která byla vybudována na principu rovnosti jednotlivých republik a autonomních oblastí. Tato myšlenka byla opět v rozporu se srbským cítěním, protože Srbové se často stylizovali do role vůdce Jugoslávských republik, a to hned z několika důvodů (sídlo země v Bělehradě, největší republika, nejpočetnější etnikum atd.). Tento postoj předvedli Srbové na 14. sjezdu KSJ v Bělehradě. Na tomto kongresu můžeme sledovat vzrůstající napětí mezi Srbskem a Slovinskem. Problémy těchto dvou států-spojené zejména s odlišnými představami o dalším fungování Jugoslávie-se staly hlavním tématem celého kongresu. Poté co Milošević požadavky Slovinců „smetl ze stolu“, se vztahy opět vyostřily. Po dalších dvou dnech ostrých sporů se slovinská delegace rozhodla opustit jednací místnost. Slobodan Milošević se, i přes protesty Chorvatů, rozhodl pokračovat v kongresu bez Slovinců.⁹⁰ Tento kongres byl klíčový v tom, že chování Srbů, kteří se sami „nominovali“ do role vládců Jugoslávie, odstartoval události 90. let, počínaje koncem vlády jedné strany, a vedl k postupnému vyhlášení nezávislosti v tomto regionu, které vyústila až ve válku.

⁹⁰ Štěpánek, Václav. 2011. Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20. století. Brno: Masarykova univerzita, s.422-423.

Začátek devadesátých let se dá označit jako období, kdy se Srbové „otočili zády“ jak k Titovi, tak k socialistické Jugoslávii. Opět byla veřejně proklamována idea Velkého Srbska⁹¹ a sláva četníků. Obojí bylo za Tita označováno jako extrémismus a tím pádem přísně zakázáno. V létě roku 1990 začal v Bělehradě vycházet deník s názvem „*Velké Srbsko: Noviny srbského četnického hnutí.*“, který byl silně protikomunistický. Dále docházelo k omilostňování četnických hrdinů, k věšení četnických vlajek a vystavování jejich propriet v ulicích nejen Bělehradu ale i dalších srbských měst.⁹²

Druhá polovina devadesátých let přinesla v ideové oblasti mírný návrat k socialismu. Důvodem může být válka, která stála mnoho životů, či fakt že Miloševićova 90. léta znamenala víceméně úpadek Srbska. Tyto údaje se odrážejí v průzkumu, který se uskutečnil v roce 2010 v Srbsku. Tento průzkum ukazuje, že až 81 % populace v Srbsku věří, že se měli nejlépe za socialismu. Tento průzkum se zaměřil zejména na přechod ze socialismu na kapitalismus. Dále průzkum uvádí, že za vlády Josipa Broze Tita panovala mezi lidmi největší důvěra ve státní instituce. Téměř 45 % Srbů mělo největší důvěru k těmto institucím za Tita. Na druhém místě v důvěře se umístil Zoran Đinđić, který vládl mezi léty 2001-2003. Tento symbol politického boje proti Slobodanu Miloševićovi a první nekomunistický starosta Bělehradu po druhé světové válce získal v průzkumu 23 %. Tento průzkum ukazuje, že ačkoli se většina Srbů domnívá, že socialismus byl nejlepším obdobím Jugoslávie, tak málokdo by se do tohoto období chtěl vrátit. Průzkum provedly v září roku 2010 Centrum pro sociálně demokratická studia (CSSD), nadace Friedricha Eberta a Centrum pro svobodné volby a demokracii (CeSID) a zúčastnilo se jej 1 813 respondentů.⁹³

⁹¹ Ideologická myšlenka expanze Srbů o další státy vč.: Makedonie, Bosny a Hercegoviny, Černou Horu a další oblasti jako například Slavonie, či velká část chorvatského pobřeží.

⁹² Hayden, Robert M. 2013. *From Yugoslavia to the Western Balkans: Studies of a European Disunion, 1991-2011.* Leiden: Brill., s. 14.

⁹³ “Serbia Poll: Life Was Better Under Tito”. 2010. Online. Balkan Insight. BIRN. 2010. <https://balkaninsight.com/2010/12/24/for-simon-poll-serbians-unsure-who-runs-their-country/>.

Podobný názorový pluralismus jsem zachytil i ve svém dotazníku. A vzhledem k možné názorové odlišnosti jsem použil více respondentů ze Srbska (18) resp. hlásících se k srbskému etniku, než z Bosny a Chorvatska. Z těchto 18 respondentů hodnotilo Titovu vládu šest kladně, tři zcela záporně a devět neutrálně. První z respondentů, který režim hodnotil kladně, byl muž ve věkovém rozmezí 15-30 let, který žije na území dnešního Srbska. Tento dotázaný na všechny mé otázky týkající se Titovy vlády odpověděl kladně a následně tyto odpovědi zdůvodnil vyššími příjmy, menší mírou zločinnosti, potlačením nacionalismu. Dále pak popsal Titův režim jako jediný prosperující režim na Balkáně. Další respondenti, kteří totožně ohodnotili Titův režim (kladná odpověď na všechny mé otázky), používali podobné argumenty jako výše zmíněný respondent. Např.: více transparentní vláda, žádná korupce, celkový stav myslí, sociální stát, jistoty a prosperita apod. Odpovědi většiny z 9 respondentů, kteří hodnotili Titův režim se shodovali v jedné věci, a to v mínění, že tenkrát bylo lépe z hlediska ekonomického, nicméně hůře z hlediska politického. Výhrady k politickému systému se týkaly zejména omezení svobody projevu, omezení nacionalismu, či přílišně autoritativní režim. Zajímavé je též pozorovat, že v Srbsku je narozdíl od Bosny a Hercegoviny, či Chorvatska bráno potlačování nacionalismu jako něco negativního. Na druhou stranu jsou tito respondenti i přes výtky k politickému systému schopni přiznat, že z ekonomického hlediska se Srbové měli lépe za socialismu. Opět jsou zde zmíněny lepší podmínky pro život, více příležitostí atd. V přímé komparaci odpovědí osob, které zaškrtnly srbské občanství, byly často i velmi nevybíravé útoky na adresu jak Tita, tak SFRJ. Tři již výše zmínění respondenti, kteří tento režim hodnotili velmi negativně, se shodli na tom, že tento režim byl nedemokratickou diktaturou, při které se znárodňovalo, dále bylo uvedeno, že se jedná o umělý stát udržovaný represí. Dostal se mi i odpovědí jako „*Tito je darebák!*“ apod.

Pokud rozdělíme tuto skupinu podle pohlaví, tak z osmnácti respondentů bylo jedenáct mužů a sedm žen. Z těchto jedenácti mužů hodnotili Titův režim dva kladně, dva záporně a sedm neutrálně. Ženy hodnotili takto: čtyři kladně, dvě neutrálně a jedna záporně. Z tohoto vyplývá, že mezi muži je velká názorová nevyhraněnost a že se nedá přesně určit, k jakému názoru se přiklání jako celek. Zatímco mezi ženami je tento názor mnohem lépe vyprofilován a panuje zde-podobně jako v Bosně a Chorvatsku-spíše náklonnost k osobě Tita a jeho režimu.

Závěr

V květnu 2020 to bylo přesně čtyřicet let od Titovy smrti a jeho majestátného pohřbu, a i po takové době jméno Tito budí velké kontroverze napříč celým Balkánem. Jedná se totiž o osobnost tak zásadní, že někteří na něj stále s láskou vzpomínají jako na velkého vládce, sjednotitele národů válečného hrdinu z dob partyzánských bojů v druhé světové válce. Tento názor je často podporován zkušeností ze stejné teritoriální oblasti, ale z doby po Titově smrti. Nejčastěji lidé vážou nostalgii k lepším sociálním podmínkám, než které panovaly v 90. letech a někde panují až do dnes. Další důvod pozitivního smýšlení ohledně Josipa Broze a jeho vlády se váže k tomu, že téměř bezprostředně po jeho smrti se v zemi spustila vlna chaosu, která nevyhnutelně skončila občanskou válkou a v některých případech tento chaos trvá dodnes (pokles životní úrovně, nejasná a komplikovaná politická situace v Bosně a Hercegovině, kosovská otázka atd.).

Na druhou stranu má Josip Broz Tito, zcela pochopitelně, i své odpůrce a stále se najde několik občanů států bývalé Jugoslávie, kteří k jeho vládnutí mají výhrady. Musíme mít stále na paměti, že ačkoli se Titův režim dal mnohými považovat za úspěšný, byl to stále režim komunistický, který někteří označují za diktaturu. Tento režim měl všechny typické znaky socialismu (vláda jedné strany, kult osobnosti, cenzura, perzekuce politických a názorových oponentů, pracovní tábory atd.). Tento politický kurz Tita byl výrazně ovlivněn jeho odvečením do Ruska, během první světové války, kde po jejím konci i vstoupil do strany. Postupem času si díky svému autoritativnímu režimu vydobyl i přezdívku „stalinističtější než Stalin“. K tomuto označení napomohl i pracovní tábor pro politické odpůrce s názvem Goli otok. Nicméně po ochlazení vztahů mezi Titem a Stalinem došlo k uvolnění režimu jak na tomto ostrově, tak do jisté míry v celé socialistické Jugoslávii. Nic to ale nemění na tom, že nejenom Goli otok stále pro mnohé zůstává výrazným důvodem, proč nesympatizovat s Titovým režimem.

Moje základní hypotéza v úvodu mé bakalářské práce byla taková, že zatímco Chorvaté a Bosňáci vzpomínají na období Titovy Jugoslávie převážně v dobrém, tak mezi Srby převládá spíše nenávist k tomuto období zejména díky tomu, že Srbsko za Titovy vlády výrazně ztratilo kontrolu nad částmi svého území. Krom toho se jedná o zemi, ve které je naprosto zřejmá role nacionalismu. Fenomén nacionalismu navíc se silným vlivem katolické církve se projevuje i v poválečném Chorvatsku (1991), nicméně otázka původu Tita byla pro Chorvaty více zásadní. Tato hypotéza byla až na výjimky potvrzena jak u Chorvatů, tak u Bosňáků. U Srbů byla vyvrácena s výsledkem, že ačkoli se mezi Srby najde podstatně více lidí, kteří mají k tomuto období nějaké výhrady, tak se tu rozhodně nedá mluvit o nějaké plošné nenávisti k osobě Tita.

Co se týče procentuálního výsledku, tak z celkového počtu 34 respondentů z Chorvatska, Srbska a Bosny a Hercegoviny hodnotilo Titův režim 47 % pozitivně (z čehož 17,6 % hodnotili „velmi pozitivně“), 38 % neutrálně a 15 % negativně (z čehož 2,9 % hodnotili „velmi negativně“). Z celkového počtu respondentů se 82,4 % domnívá, že se jejich země měla lépe za vlády Tita z ekonomického hlediska. Na druhou stranu „pouze“ 73,5 % dotázaných se domnívá, že se jejich země měla lépe za vlády Tita z politického hlediska (korupce, důvěra lidí ve stát). Zde je patrné, že lidé si vážili Titova režimu spíše kvůli ekonomické prosperitě než kvůli politické kultuře. Nejvyrovnanější výsledek z těchto tří otázek byl u otázky: „Kdybyste měl/a možnost, chtěl/a byste se vrátit do doby Titovy Jugoslávie?“. Nicméně i u této otázky de facto zvítězil Tito, protože na výše zmíněnou otázku odpovědělo 58,8 % respondentů „ano“.

Jak jsem již výše zmiňoval, zatímco bych svoji hypotézu považoval za potvrzenou v otázce Chorvatů a Bosňáků, tak v otázce Srbů se mi nepodařilo výše zmíněnou domněnku dostatečně prokázat. Ačkoli byla mezi Srby nejvyšší míra intolerance k Titovu režimu, tak čirá nenávist je patrná pouze u několika jedinců. Z osmnácti dotázaných Srbů hodnotila režim maršála Tita kladně celá třetina (6 respondentů). 9 tázaných hodnotilo režim neutrálně a pouze tři respondenti hodnotili režim záporně. I z této statistiky pramení, že i přes všechny důvody k tomu odsoudit Titův režim jako nedemokratický, či autoritativní, panuje v Jugoslávii i 40 let po Titově smrti stále velmi mnoho sympatií nejenom k období od roku 1945-1980 alias období socialistické Jugoslávie, ale i k osobě Josipa Broze Tita.

Summary

In May 2020, it was exactly forty years since Tito's death and his majestic funeral, and even after that time, the name Tito arouses great controversy throughout the Balkans. Tito is such a fundamental personality that some people still fondly remember him as a great ruler, a unifier of nations, a war hero from the times of guerrilla warfare in World War II. This view is often supported by experience from the same territorial area, but from the time after his death. Most often, people assign nostalgia to better social conditions than in the 1990s or till today in some distinct areas. Another reason for positive thinking about Josip Broz and his reign is that almost immediately after his death a wave of chaos broke out in the country, which inevitably ended in civil war and in some cases this chaos continues to this day (decline in living standards, unclear and complicated political situation in Bosnia and Herzegovina, the Kosovo issue, etc.).

On the other hand, Josip Broz Tito, quite understandably, also has his opponents, and there are still several citizens of the states of the former Yugoslavia who have doubts about his rule. We must always keep in mind that although he had Tito's regime could be considered successful by many, it was still a communist regime that some calls a dictatorship. This regime had all the typical features of communism (one-party government, cult of personality, censorship, persecution of political and opinion opponents, labor camps, etc.). This political course of Tito was significantly influenced by his abduction to Russia, during the First World War, where he joined the Bolshevik party after the end of war. Over time, thanks to his authoritarian regime, he also earned the nickname "more Stalinist than Stalin." A labor camp for political opponents called Goli Otok also contributed to this designation. However, after the deterioration of relations between Tito and Stalin, the regime was calmed either on this island or throughout socialist Yugoslavia to some extent. But that doesn't change the fact that not only Goli Otok still remains a significant reason for many not to sympathize with Tito's regime.

My basic hypothesis at the beginning of my bachelor's thesis was that while Croats and Bosniaks remember the period of Tito's Yugoslavia mostly in good, hatred for this period prevails among Serbs, mainly due to the fact that Serbia under Tito's reign significantly lost control of parts of its territory. In addition, it is a country in which the role of nationalism is very clear. Moreover, the phenomenon of nationalism, with the strong influence of the Catholic Church, is also evident in post-war Croatia (1991), but the question of Tito's origin was more crucial for Croats. This hypothesis was confirmed, with minor exceptions, by both Croats and Bosnians. In the case of the Serbs, it was refuted with the result that although there are significantly more people among the Serbs who have some concerns about this period, it is certainly not possible to speak of any general hatred of Tito.

In terms of percentage, out of the total number of 34 respondents from Croatia, Serbia and Bosnia and Herzegovina, the Tito regime rated 47% positively (of which 17.6% rated it "very positive"), 38% neutral and 15% negatively (of which 2.9% rated it "very negative"). Of the total number of respondents, 82.4% believe that their country performed better under Tito's government in economic terms. On the other hand, "only" 73.5% of respondents believe that their country did better under Tito's government from a political point of view (corruption, people's trust in the state). Here it is clear that people valued Tito's regime for economic prosperity rather than political culture. The most balanced result of these three questions was: "If you had the opportunity, would you like to go back to the time of Tito's Yugoslavia?". However, Tito also de facto won for this question, as 58.8% of respondents answered "yes" to the above question.

As I have already mentioned above, while he considered his hypothesis to be confirmed in the question of Croats and Bosnians, in the question of Serbs I was not able to sufficiently prove the presumption by a change above. Although the Serbs had the highest level of intolerance to Tito's regime, sheer hatred is evident in only a few individuals. Of the eighteen Serbs interviewed, a third (6 respondents) rated Marshal Tito's regime positively. 9 respondents rated the regime as neutral and only three respondents rated the regime as negative. Even from these statistics it follows that despite all the reasons to condemn Tito's regime as undemocratic or authoritarian, there is still a lot of sympathy in Yugoslavia even 40 years after Tito's death not only for the period from 1945-1980 alias period of socialist Yugoslavia, but also for the Josip Broz Tito.

Bibliografické a elektronické zdroje

Knižní zdroje

Crampton, R. J. 1997. Eastern Europe in the twentieth century and after. 2nd ed. New York: Routledge.

Fischer, Bernd Jürgen. 2007. Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of Southeast Europe. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press.

Glenny, Misha. 2012. The Balkans: Nationalism, War, and the Great Powers, 1804-2011. London: Penguin Books.

Granville, Johanna. 2004. The First Domino: International Decision Making during the Hungarian Crisis of 1956. College Station: Texas A&M University Press.

Hayden, Robert M. 2013. From Yugoslavia to the Western Balkans: Studies of a European Disunion, 1991-2011. Leiden: Brill.

Ivanc, Stane, and Radoslav Miroslavljev. 1981. Titova poslednja bitka. Beograd: Narodna knjiga.

Lampe, John R. 2000. Yugoslavia as History: Twice There was a Country. 2nd ed. New York: Cambridge University Press.

Lukic, Renéo, and Allen Lynch. 1996. Europe from the Balkans to the Urals: The Disintegration of Yugoslavia and the Soviet Union. Stockholm: SIPRI.

Madgearu, Alexandru, Martin Gordon. 2008. The Wars of the Balkan Peninsula: Their Medieval Origins. [Rev. ed.]. Lanham: Scarecrow Press.

Nikiforov, K.V. 2011. Jugoslavia v XX Veke: Ocherki Politicheskoi Istorii. Moskva: Indrik.

Pirjevec, Jože. 2000. Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo.

Rajak, Svetozar. 2010. Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War: Reconciliation, comradeship, confrontation, 1953-1957. Abingdon: Routledge.

Ramet, Sabrina. 2006. The Three Yugoslavias: State-building and Legitimation, 1918-2005. Bloomington: Indiana University Press.

Straughn, Jeremy Brooke. 2009. "Culture, Memory and Structural Change: Explaining Support for "Socialism" in a Post-Socialist Society". Theory and Society 38 (5).

Štěpánek, Václav. 2011. Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20. století. Brno: Masarykova univerzita.

Todorova, Mariia Nikolaeva, and Zsuzsa Gille. 2010. Post-Communist Nostalgia. New York: Berghahn Books.

Velikonja, Mitja. 2008. Titostalgia: A Study of Nostalgia for Josip Broz. Ljubljana: Peace Institute.

Internetové zdroje

Primární

“Jugonostalgia”. 2020. Online. In Google Sheets. https://docs.google.com/forms/d/1bT3yM5F_CthVSGqwNd-5WOOe_Qy-HscPI1bFy4YurY/edit.

Sekundární

“Bosnia And Herzegovina Tourist Arrivals”. Online. Trading Economics. <https://tradingeconomics.com/bosnia-and-herzegovina/tourist-arrivals>.

“Corruption Perceptions Index 2019”. 2018. Online. Transparency International. Transparency. 2018. <https://www.transparency.org/cpi2019>.

“History of the Brijuni Islands”. Online. Visit Croatia. <https://www.visit-croatia.co.uk/croatia-destinations/croatian-islands/brijuni-islands/history-brijuni-islands/>.

“Hza – Dragi Tiito”. 2007. Online. In Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=sB1ke-LdGFI>.

“I Miss Communism”. 2005. Online. Zagreb: IMC productions. 2005. <http://www.imisscommunism.com/index.html>.

“Member States”. 2020. Online. Non-Aligned Movement: United on the Path of Peace. 2020. <https://mnoal.org/nam-members/>.

“Serbia Poll: Life Was Better Under Tito”. 2010. Online. Balkan Insight. BIRN. 2010. <https://balkaninsight.com/2010/12/24/for-simon-poll-serbians-unsure-who-runs-their-country/>.

Svoboda, Petr. “Vznik Hnutí nezúčastněných zemí. Alternativa ke studené válce. Počáteční pozice Jugoslávie při hledání třetí cesty.”. Online. Academia.eu, 13 s. https://www.academia.edu/9348958/Vznik_Hnut%C3%AD_nez%C3%BA%C4%8Dastn%C4%9Bn%C3%BDch_zem%C3%AD._Alternativa_ke_studen%C3%A9_v%C3%A1lce._Po%C4%8D%C3%A1te%C4%8Dn%C3%AD_pozice_Jugosl%C3%A1vie_p%C5%99i_hl ed%C3%A1n%C3%AD_t%C5%99et%C3%AD_cesty.

“The Failure of the Soviet Yugoslav Rapprochement”. Online. Central Intelligence Agency. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/caesar-22.pdf>.

“Tito je jedini Hrvatski državnik koga je svijet prihvaćao kao svjetsku ličnost”. Online. Nacional. <https://web.archive.org/web/20120225055827/http://www.nacional.hr/clanak/13694/tito-je-jedini-hrvatski-drzavnik-koga-je-svijet-prihvacao-kao-svjetsku-licnost>.

“Yugoslavia: Conclusion of State Visit Joint Statement.”. 1980. Online. The American Presidency Project. Santa Barbara. 1980. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/yugoslavia-conclusion-state-visit-joint-statement>.

Seznam zkratek

AVNOJ = Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie

BiH = Bosna a Hercegovina

CeSID = Centrum pro svobodné volby a demokracii

CPI = Index vnímání korupce

CSSD = Centrum pro sociálně demokratická studia

EGLHS = East German Life History Study

JLA = Jugoslávská lidová armáda

KSJ = Komunistická strana Jugoslávie

KSSS = Komunistická strana Sovětského svazu

NKVD = Lidový komisariát vnitřních záležitostí

RVHP = Rada vzájemná hospodářské pomoci

SFRJ = Socialistická federativní republika Jugoslávie

SKJ = Svaz komunistů Jugoslávie

SHS = Království Srbů, Chorvatů a Slovinců

SPS = Socialistická strana Srbska

SRN = Spolková republika Německo

SSSR = Svaz sovětských socialistických republik

USD = Americký dolar

YUM = Jugoslávský dinár

Teze bakalářské práce

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno:	Abdel Fattah Sharabati
E-mail:	22928127@fsv.cuni.cz
Studijní obor:	Mezinárodní teritoriální studia
Semestr a školní rok zahájení práce:	LS 2017/2018
Semestr a školní rok ukončení práce:	LS 2019/2020
Vedoucí bakalářského semináře:	PhDr. Oldřich Tůma, Ph.D.
Vedoucí práce:	František Šístek, M.A., Ph.D.
Název práce:	Jugonostalgie a odkaz Josipa Broze Tita
Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):	Práce se bude věnovat jugoslávské společnosti po smrti Tita. Tato událost v očích Jugoslávců vyvolala něco, čemu místní říkají „tíšina i bol“, což se dá přeložit jako ticho a bolest. Od smrti Tita uběhlo bezmála 40 let a názory na tohoto vládce se různí. Roli v tom bezpochyby hraje nacionalismus. Ovšem je nesporným faktem, že tento bývalý vládce Jugoslávie se stále těší veliké oblibě, zejména v Bosně a Hercegovině, ale i v ostatních post-jugoslávských zemích. To, že společnost s takovou radostí vzpomíná na bývalý socialistický režim, se projevuje v mnoha aspektech života. Můžeme zmínit například kulturní rovinu, ať už se jedná o hudbu, či kinematografii. Dále je to obliba jugoslávských produktů suvenýrů apod. Ovšem nejzajímavějšího výrazu jugo-nostalgie si všimnete, když se v konverzaci s obyvatelem tohoto regionu zeptáte na jeho národnost a on vám hrdě odpoví, že je Jugoslávec
Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):	Po konzultaci s vedoucím práce jsme se dohodli na implementaci dotazníku a zúžení výběru respondentů pouze na země Srbska, Chorvatska a Bosny a Hercegoviny.
Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):	Úvod 1 Život Tita mezi léty 1892-1941 2 Role Tita v Jugoslávii během druhé světové války 3 Tito jako vládce poválečné Jugoslávie 3.1 Roztržka Tito – Stalin 4 Titova zahraniční politika v 50. a 60. letech 4.1 Hnutí nezúčastněných a vznik 3. strany 5 70. léta a konec Titovy vlády 6 Odkaz Josipa Broze Tita 6.1 Podpora socialismu v post-socialistických zemích 6.2 Titostalgie a její definice 6.3 Josip Broz jako turistická značka

6.4 Tito v moderní kultuře

7 Názorové odlišnosti na osobu Tita v zemích bývalé Jugoslávie

7.1. Metodologie

7.1.1 Chorvatsko

7.1.2 Bosna a Hercegovina

7.1.3 Srbsko

Závěr

Summary

Bibliografické a elektronické zdroje

Knižní zdroje

Internetové zdroje

Seznam zkratk

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

Knižní zdroje

Crampton, R. J. 1997. Eastern Europe in the twentieth century and after. 2nd ed. New York: Routledge.

Fischer, Bernd Jürgen. 2007. Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of Southeast Europe. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press.

Glenny, Misha. 2012. The Balkans: Nationalism, War, and the Great Powers, 1804-2011. London: Penguin Books.

Granville, Johanna. 2004. The First Domino: International Decision Making during the Hungarian Crisis of 1956. College Station: Texas A&M University Press.

Hayden, Robert M. 2013. From Yugoslavia to the Western Balkans: Studies of a European Disunion, 1991-2011. Leiden: Brill.

Ivanc, Stane, and Radoslav Miroslavljev. 1981. Titova poslednja bitka. Beograd: Narodna knjiga.

Lampe, John R. 2000. Yugoslavia as History: Twice There was a Country. 2nd ed. New York: Cambridge University Press.

Lukic, Renéo, and Allen Lynch. 1996. Europe from the Balkans to the Urals: The Disintegration of Yugoslavia and the Soviet Union. Stockholm: SIPRI.

Madgearu, Alexandru, Martin Gordon. 2008. The Wars of the Balkan Peninsula: Their Medieval Origins. [Rev. ed.]. Lanham: Scarecrow Press.

Nikiforov, K.V. 2011. Jugoslavia v XX Veke: Ocherki Politicheskoi Istorii. Moskva: Indrik.

Pirjevec, Jože. 2000. Jugoslávie 1918-1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevićovy a Titovy Jugoslávie. Dějiny Evropy (Argo). Praha: Argo.

Rajak, Svetozar. 2010. Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War: Reconciliation, comradeship, confrontation, 1953-1957. Abingdon: Routledge.

Ramet, Sabrina. 2006. *The Three Yugoslavias: State-building and Legitimation, 1918-2005*. Bloomington: Indiana University Press.

Straughn, Jeremy Brooke. 2009. "Culture, Memory and Structural Change: Explaining Support for "Socialism" in a Post-Socialist Society". *Theory and Society* 38 (5).

Štěpánek, Václav. 2011. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20. století*. Brno: Masarykova univerzita.

Todorova, Mariia Nikolaeva, and Zsuzsa Gille. 2010. *Post-Communist Nostalgia*. New York: Berghahn Books.

Velikonja, Mitja. 2008. *Titostalgia: A Study of Nostalgia for Josip Broz*. Ljubljana: Peace Institute.

Internetové zdroje

Primární

"Jugonostalgia". 2020. Online. In Google Sheets.

https://docs.google.com/forms/d/1bT3yM5F_CthVSGqwNd-5WOOe_Qy-HscPIIbFy4YurY/edit.

Sekundární

"Bosnia And Herzegovina Tourist Arrivals". Online. Trading Economics.

<https://tradingeconomics.com/bosnia-and-herzegovina/tourist-arrivals>.

"Corruption Perceptions Index 2019". 2018. Online. Transparency International. Transparency. 2018. <https://www.transparency.org/cpi2019>.

"History of the Brijuni Islands". Online. Visit Croatia. <https://www.visit-croatia.co.uk/croatia-destinations/croatian-islands/brijuni-islands/history-brijuni-islands/>.

"Hza – Dragi Tiito". 2007. Online. In Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=sB1ke-LdGFI>.

"I Miss Communism". 2005. Online. Zagreb: IMC productions. 2005.

<http://www.imisscommunism.com/index.html>.

"Member States". 2020. Online. Non-Aligned Movement: United on the Path of Peace. 2020. <https://mnoal.org/nam-members/>.

"Serbia Poll: Life Was Better Under Tito". 2010. Online. Balkan Insight. BIRN. 2010. <https://balkaninsight.com/2010/12/24/for-simon-poll-serbians-unsure-who-runs-their-country/>

Svoboda, Petr. "Vznik Hnutí nezúčastněných zemí. Alternativa ke studené válce. Počáteční pozice Jugoslávie při hledání třetí cesty." Online. Academia.eu, 13 s. https://www.academia.edu/9348958/Vznik_Hnut%C3%AD_nez%C3%BA%C4%8Dastn%C4%9Bn%C3%BDch_zem%C3%AD._Alternativa_ke_studen%C3%A9_v%C3%A1lce._Po%C4%8D%C3%A1te%C4%8Dn%C3%AD_pozice_Jugosl%C3%A1vie_p%C5%99i_hled%C3%A1n%C3%AD_t%C5%99et%C3%AD_cesty.

“The Failure of the Soviet Yugoslav Rapprochement”. Online. Central Intelligence Agency. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/caesar-22.pdf>.

“Tito je jedini Hrvatski državnik koga je svijet prihvaćao kao svjetsku ličnost”. Online. Nacional. <https://web.archive.org/web/20120225055827/http://www.nacional.hr/clanak/13694/tito-je-jedini-hrvatski-drzavnik-koga-je-svijet-prihvacao-kao-svjetsku-licnost>.

“Yugoslavia: Conclusion of State Visit Joint Statement.”. 1980. Online. The American Presidency Project. Santa Barbara. 1980. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/yugoslavia-conclusion-state-visit-joint-statement>.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		